

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Alice Vykydalová

URČOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ

Diplomová práce

2012/2013

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Josef Salač PhD.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): březen 2013

Právní stav ke dni: 25. března 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. března 2013

.....
Alice Vykydalová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu Doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D., za jeho cenné připomínky a odborné rady při zpracovávání této diplomové práce.

Obsah

1.	ÚVOD.....	5
2.	PRÁVNÍ ÚPRAVA URČOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ.....	6
2.1.	HISTORICKÝ EXKURS	6
2.2.	SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	9
2.3.	PRÁVNÍ ÚPRAVA DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU.....	10
3.	URČOVÁNÍ MATEŘSTVÍ.....	12
3.1.	URČENÍ MATEŘSTVÍ DLE ZÁKONA O RODINĚ	12
3.2.	URČENÍ MATEŘSTVÍ V SOUDNÍM ŘÍZENÍ.....	13
3.3.	UMĚLÉ OPLODNĚNÍ VE VZTAHU K MATEŘSTVÍ, SUROGAČNÍ MATEŘSTVÍ	16
3.4.	ANONYMNÍ POROD A UTAJENÝ POROD	18
3.4.1.	Utajený porod.....	19
3.4.2.	Anonymní porod	22
3.5.	URČENÍ MATEŘSTVÍ DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	26
4.	URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	27
4.1.	OBEČNĚ O VYVRATITELNÝCH DOMNĚNKÁCH OTCOVSTVÍ.....	28
4.2.	URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE PRVNÍ PRÁVNÍ DOMNĚNKY	30
4.2.1.	První právní domněnka dle nového občanského zákoníku	32
4.3.	URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE DRUHÉ PRÁVNÍ DOMNĚNKY	34
4.3.1.	Druhá právní domněnka dle nového občanského zákoníku	39
4.4.	URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE TŘETÍ PRÁVNÍ DOMNĚNKY	41
4.4.1.	Třetí právní domněnka dle nového občanského zákoníku	46
4.5.	UMĚLÉ OPLODNĚNÍ VE VZTAHU K OTCOVSTVÍ.....	46
5.	POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ	49
5.1.	OPRÁVNĚNÍ NEJVYŠŠÍHO STÁTNÍHO ZÁSTUPCE.....	56
5.2.	POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	59
6.	PATERNITNÍ SPORY	63
6.1.	ZNALECKÉ POSUDKY	66
7.	ZÁVĚR.....	67
8.	SEZNAMY.....	69
8.1.	SEZNAM ZKRATEK	69
8.2.	SEZNAM LITERATURY A JUDIKATURY.....	69
	RESUMÉ.....	74

1. ÚVOD

Rodina je považována za základní sociální jednotku a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí¹. Vztahy, které ji determinují, jsou jednak vztahy mezi manžely, případně osobami nesezdanými, avšak spolu žijícími, a dále vztahy mezi rodiči a dětmi. V minulosti byl kladen důraz na tradiční pojetí rodiny, jež byla vystavěna na stabilním základu manželského svazku a pro rodinné vztahy obecně byla typická jejich dlouhodobost až trvalost, díky které představovala oblast rodiny pevné zázemí jednotlivce. Jelikož je však dnes ve společnosti jasně pozorovatelný odklon od tradičních hodnot, ať už ho budeme spatřovat v nárůstu nesezdaných párů, nebo ve vzrůstající rozvodovosti, je třeba zakotvit stabilitu alespoň ve vztazích mezi rodiči a dětmi, které považují za ty nejelementárnější vztahy vůbec.

Pojem rodičovství může být chápán odlišnými způsoby, zejména můžeme rodičovství vnímat jako vztah biologický založený přenosem genů z předka na potomka, jako vztah sociální spočívající ve vzájemné opoře, ve vytváření zázemí lidmi sobě blízkými, nebo jako vztah právní představovaný zejména rodičovskou zodpovědností. V ideálním případě by byla všechna zmiňovaná pojetí rodičovství v souladu, bohužel není tomu tak vždy, a proto je někdy třeba v oblasti určování rodičovství volit, přičemž ale zejména s ohledem na zájem dítěte.

Přímo otázka určování rodičovství je dnes podstatným tématem často skloňovaným v souvislosti s páry, které zplodí dítě bez toho, aniž by před tím uzavřely manželství. Otcovství k takovému dítěti pak může být obtížné založit, protože ke vzniku právního vztahu mezi otcem a dítětem nepostačuje pouze porod dítěte, tedy jeho příchod na svět, tak, jako je tomu u matky, nýbrž je nutné, aby navíc přistoupila další skutečnost, o čemž pojednávají jednotlivé vyvratitelné právní domněnky otcovství. Problematika určování rodičovství je dále aktuální také z důvodu značně progresivního vývoje lékařské vědy v oblasti umělého oplodnění. Všemi těmito nastíněnými tématy se ve své diplomové práci zabývám a zaměřuji se také na nové zajímavé instituty, jakými jsou například anonymní porody a utajované porody.

V diplomové práci současně popisuji historický vývoj předmětné právní oblasti s důrazem kladeným především na ABGB, a soustřeďuji se také na právní úpravu,

¹ Preambule Úmluvy o právech dítěte (sdělení MZV č. 104/1991 Sb.)

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále také jen jako „nový občanský zákoník“), jež nabude účinnosti ke dni 1. 1. 2014. V souvislosti s právní úpravou představovanou novým občanským zákoníkem, se pak věnuji komparaci tohoto nového občanskoprávního kodexu s doposud ještě účinným ZoR, jež zejména by snad mohla být přínosem.

2. PRÁVNÍ ÚPRAVA URČOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ

2.1. HISTORICKÝ EXKURS

Tak jako jiná odvětví práva i právo rodinné vychází z práva římského a právě v oblasti určování rodičovství se toho od dob starých Římanů mnoho nezměnilo. Už ve starověkém Římě totiž platila klasická právní zásada „mater semper certa est, pater incertus“, jež konvenovala soudobému vnímání a dosaženým poznatkům. Jelikož ale rodina, familia, hrála v římské společnosti zásadní roli, bylo třeba vymezit od čeho se bude odvíjet vztah patera familias směrem k synům a dcerám. S ohledem na dosavadní zkušenost tehdejší společnosti tak byla vytvořena domněnka, že otcem dítěte je manžel matky, a to za předpokladu, že se dítě narodilo v období od 182. dne od uzavření manželství do 300. dne po jeho skončení, přičemž „mělo-li býti dítě považováno za osobu, muselo vyjít zcela z těla mateřského... býti živé... míti lidskou podobu“². Narozením takového dítěte vznikala otci rodiny vůči dítěti patria potestas³, moc otcovská. Ona patria potestas a tedy právní otcovství jako takové mohlo vzniknout i jinak, a to legitimací dětí narozených z nemanželského, leč faktického vztahu mezi mužem a ženou, konkubinátu. Legitimace pak probíhala zejména následným sňatkem rodičů dítěte, ale také císařským povolením, zejména pokud již matka dítěte nebyla na živu.

Později bylo určování rodičovství pod vlivem práva kanonického, které zprvu respektovalo pouze otcovství k dítěti narozenému z manželství, později byla také zde připuštěna legitimace, obvykle per subsequens matrimonium.

² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Editor Jiří Spáčil. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla, str. 171

³ Jednalo se o velmi rozsáhlou moc otce nad dětmi, která zahrnovala moc nad životem a smrtí dětí (potestatem vitae necisque), právo odložit dítě (ius exponendi), právo prodat dítě (ius vendendi).

V evropském kontinentálním právu se ve věci stanovení právního otcovství vyvinuly dva základní systémy. První vycházel z francouzského Code civil (1804) a byl konzervativnějšího charakteru, kladl důraz na princip uznání dítěte (a to nejen otcem, ale i matkou dítěte).

Druhý měl základ v dalším velkém kodexu devatenáctého století, totiž v rakouském Všeobecném zákoníku občanském (1811) (dále také jen jako „obecný zákoník občanský“), jenž právní pouto mezi matkou a dítětem vázal na skutečnost porodu, a otcovství (spojené tradičně s mocí otcovskou) bylo závislé na právních domněnkách platných v naší společnosti v zásadě dodnes.

Dle ust. § 138 ABGB o dětech, které se narodí z manželky po uplynutí 180 dnů po uzavření manželství a před uplynutím 300. dne buď po mužově smrti anebo po úplném rozvázání manželského svazku, platí domněnka manželského zrození. Pokud však žena, ač vdaná, porodila dítě mimo uvedenou lhůtu, platila zde naopak domněnka opačná, tedy domněnka nemanželského zrození, avšak dle ust. § 156 ABGB tato právní domněnka nastává u dřívějšího narození teprve tehdy, jestliže muž, jemuž před sňatkem těhotenství známo nebylo, nejdéle do tří měsíců po obdržené zprávě o narození dítěte otcovství odporuje u soudu.

Popření manželského původu dítěte již bylo ABGB také známo. Popěrné právo svědčilo manželce matky dítěte ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy se o narození dozvěděl. Byla mu tak k popření otcovství dána subjektivní lhůta a k úspěšnému popření otcovství musel tento prokázat, že dítě nemohl zplodit, tedy „prokázati, že nesouložil s manželkou v kritické době, přičemž není rozhodné, zda manželka souložila ještě s nějakým jiným mužem... Důkaz o skutečnosti, zda otec nesouložil nebo souložil s matkou...dlužno provésti normálními prostředky důkazními... Nebude-li však prokázána okolnost, že manželé spolu v kritické době neobcovali, způsobem naprosto jasným, pak musí soud žalobu zamítnouti. Krevní zkouška je nerozhodná, poněvadž se nezjišťuje biologický původ dítěte.“⁴ Zajímavá je jistě skutečnost, že pasivně legitimován byl v dotčeném sporu opatrovník, který hájil manželský původ dítěte a měl postavení zástupce veřejného zájmu.

⁴ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 800

Další domněnka považovala za otce toho, kdo platně uznal dítě před soudem, nebo matrikářem. Nebylo-li však otcovství určeno pomocí dvou již zmíněných domněnek, určil nemanželské otcovství soud ve sporu, v němž bylo žalobcem dítě prostřednictvím svého poručníka, který musel prokázat soulož mezi matkou a konkrétním mužem v kritické době, přičemž jako důkazní prostředek se v těchto sporech již krevní zkouška připouštěla⁵.

Děti nemanželské mohly být následně legitimovány, a to stejně jako již v právu římském dodatečným sňatkem rodičů⁶, nebo tzv. milostí zeměpána⁷ (za předpokladu, že rodiče chtěli, aby mělo postavení dítěte manželského v oblasti stavovských práv apod.), a v neposlední řadě odpadnutím překážky manželství, případně nezaviněnou nevědomostí manželů v případě dítěte narozeného v manželství neplatném⁸.

Jakkoli můžeme shledávat právní stav v dobách účinnosti ABGB za podobný tomu našemu současnému, je třeba vždy mít na paměti, že tehdy bylo zásadním způsobem rozlišováno mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Ustanovení § 155 ABGB prostě konstatovalo, že nemanželské děti nemají stejných práv jako děti manželské, přičemž ale „nemá se tímto snad vyjádřiti, že děti nemanželské jsou v každém směru hůře na tom postaveny, nežli děti manželské...“⁹

Vysvětlení podávalo další ustanovení předmětného kodexu, konkrétně § 165, které přímo stanovilo, že nemanželské děti nemají nároku na rodinné jméno svého otce ani na jiné přednosti rodičů. Příjmení otce neneslo dítě ani za předpokladu, že tento byl zapsán jako otec v matrice. Dokonce bylo přípustné, aby matka na místo svého skutečného jména udala falešné, což činily ženy zejména s ohledem na svou čest, kterou by poškodilo stigma neprovdané matky. Dítě pak nemělo příjmení ani jednoho z rodičů, a to zcela v souladu s právem. V kontextu těchto skutečností se již v devatenáctém století odehrávalo také určování mateřství soudní cestou, kdy nemanželská matka mohla

⁵ Srov. ust. § 163 ABGB

⁶ Srov. ust. § 161 ABGB

⁷ Srov. ust. § 162 ABGB

⁸ Srov. ust. § 160 ABGB

⁹ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnické nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 791

s úspěchem nastupovat filiačním sporem proti nemanželskému dítěti, avšak filiační proces proti nemanželské matce byl vyloučen¹⁰.

Po vzniku Československé republiky byl ABGB převzat do jejího právního řádu (pro Čechy, Moravu a Slezsko) a i nadále tak ve společnosti fungovalo nadřazené postavení muže, který byl jedním ze základních principů rodinného práva jím upraveného.

Ačkoli byl v roce 1937 dokončen návrh rekodifikace občanského práva, nepodařilo se jej již přijmout a ABGB platil na našem území až do roku 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, (dále také jen jako „zákon o právu rodinném“), a současně došlo k oddělení rodinněprávních vztahů od vztahů občanskoprávních, což bylo uskutečněno zejména v souvislosti s tehdejší zásadní vlivem sovětského práva na náš právní řád¹¹. Nelze však tvrdit, že uvedený nový zákon byl ve všech směrech špatný, protože konvenoval sovětským legislativním představám, v jeho prospěch například hovoří skutečnost, že zrovnoprávnil děti manželské a nemanželské, nastavil rovnost muže a ženy v manželství i v rodině a byl zrušen institut moci otcovské.

Následoval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, (dále také jen jako „zákon o rodině“), který datujeme do šedesátých let minulého století a „v podstatě šlo o velkou novelu zákona o právu rodinném (řada ustanovení tohoto zákona zůstala zachována nebo se změnila jen formulačně)“¹².

2.2. SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

V dnešní době stále ještě účinný zákon o rodině stojící mimo zákoník občanského práva se opírá o základy zákona o právu rodinném, jak již bylo řečeno výše, s tím, že po roce 1989 doznal v souvislosti se společenským děním řady změn. Oblast určování rodičovství však téměř žádnými velkými změnami zasažena nebyla. Otcovství je stále určováno na základě tří právních domněnek, které jsou vyvratitelné a uplatňují se

¹⁰ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 791

¹¹ V sovětském Rusku bylo manželské a rodinné právo kodifikováno samostatně v roce 1918.

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony., str. XXIV

v přesně stanoveném pořadí. Mateřství, resp. jeho určování, nebylo po dlouhou dobu právními normami upraveno vůbec. Vycházelo se prostě a jednoduše z toho, že matka je vždy jistá a není proto třeba stanovit, čím se žena po právní stránce věci matkou stává. V souvislosti s dosaženými lékařskými poznatky a stále se rozšiřujícími možnostmi v oblasti léčby poruch reprodukce se však postupem času stala absence takové úpravy tíživou. Do zákona o rodině bylo tedy vloženo kogentní ustanovení § 50a, na základě něhož se mateřství odvíjí od skutečnosti porodu dítěte, přičemž žádná jiná skutečnost není v tomto ohledu relevantní.

Jelikož tato diplomová práce pojednává o určování rodičovství, je třeba jistě zmínit velmi významnou mezinárodní úmluvu, totiž Úmluvu o právech dítěte, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 v New Yorku. Česká republika je Úmluvou o právech dítěte vázána již ode dne svého vzniku. Jejimi nejdůležitějšími ustanoveními se v dané problematice jeví čl. 7 a 8, které stanoví mimo jiné právo dítěte být registrováno ihned po narození, právo, pokud je to možné, znát své rodiče a právo na jejich péči, a dále právo dítěte na zachování rodinných svazků. V kontextu se současně na našem území účinnou právní úpravou pojednávám o Úmluvě o právech dítěte v jednotlivých kapitolách. Pro doplnění ještě zmiňuji Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, přijatou Radou Evropy roku 1950, která ve svém čl. 8 zakotvuje právo na respektování rodinného a soukromého života, což jsou jistě práva dotýkající se dané problematiky.

2.3. PRÁVNÍ ÚPRAVA DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Snaha rekonstruovat celou oblast práva občanského vyvstala již na počátku devadesátých let minulého století. Po více než dvaceti letech dnes můžeme říci, že z oněch snah se zrodil hmatatelný výsledek představovaný zákonem č. 89/2012, občanský zákoník, jehož ideovým základem je rekonstruktivní návrh z roku 1937. Potřeba nové právní úpravy byla zdůvodňována zejména tím, že se zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále také jen jako „občanský zákoník“), odchyluje od standardů kontinentální Evropy a rovněž od právních tradic, jež

byly smeteny ze stolu s nástupem socialismu, a naopak konvenuje materialismu marxleninského pojetí.¹³

V souvislosti s rodinným právem je podstatné, že bude vtaženo zpět do zákoníku občanského práva a nebude tedy do budoucna upraveno samostatným zákonem tak, jako je tomu dnes a jako tomu rovněž bylo několik posledních desetiletí. V názoru, zda-li je tento krok krokem správným, se právní teorie liší. Zastánci stanoviska včlenění rodinného práva do nového občanského zákoníku argumentují tím, že „od počátků moderního zákonodárství... je úprava manželských a rodinných vztahů chápána jako integrální část občanských zákoníků a občanského práva. Z tohoto hlediska je myšlenka vyčlenění rodinného práva z okruhu (vše)obecného práva občanského stejně absurdní, jako snaha pojímat, řekněme, právo dědické nebo závazkové jako zvláštní právní odvětví.“¹⁴ Naopak odpůrci zařazení rodinného práva do dotčeného zákoníku hájí své mínění existencí určitého nadstavbového prvku v rodinněprávních vztazích, kterým je cit, resp. emoce. „Za základní specifikum rodinněprávních vztahů, a tudíž i jejich podstatu, bývá většinou označována ta skutečnost, že v rodinněprávních vztazích se obzvláště výrazně projevuje úzká návaznost sféry biosociálních jevů na právní reglementaci... U občanskoprávních vztahů skutečnost emocionální vazby mezi subjekty evidentně není podstatná. Např. nájemní vztah může vzniknout a bude normálně fungovat i bez toho, aniž by měl pronajímatel k nájemci citový vztah...“¹⁵

Co se týče srovnání stávající a nové právní úpravy, pokusila jsem se ve své práci podat je v rámci jednotlivých kapitol. Souhrnně lze však říci, že v novém občanském zákoníku došlo k formulačnímu zpřesnění některých ustanovení, nicméně dle mého názoru nebyly využity všechny možnosti, které nový občanskoprávní kodex nabízel, zejména narážím na možnost popření otcovství (zletilým) dítětem a dále dle mého názoru palčivá absence ustanovení vymezujícího náhradní mateřství.

¹³ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 41

¹⁴ ELIÁŠ, Karel; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, str. 26-27

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. XXVI-XXVII

3. URČOVÁNÍ MATEŘSTVÍ

Ačkoli si lidstvo po dlouhá staletí vystačilo pouze s klasickou římskou zásadou „mater semper certa est, pater incertus“, na prahu třetího tisíciletí bylo třeba stanovit, čím přesně je mateřství založeno. „došlo k vyvrácení římskoprávní zásady, že matka je vždy jistá, vznikla nutnost jednoznačně vymezit matku dítěte.“¹⁶ Pravděpodobně prvním zákoníkem, který se v této problematice jasně vymezil, byl „bulharský rodinný kodex z roku 1985, který výslovně uvádí, že původ z matky je určován porodem. To platí i tehdy, kdy dítě bylo počato genetickým materiálem jiné ženy.“¹⁷

3.1. URČENÍ MATEŘSTVÍ DLE ZÁKONA O RODINĚ

Otázkou mateřství se v oblasti českého práva zabývá aktuálně ustanovení § 50a zákona o rodině, ve kterém je uvedeno, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Toto ustanovení bylo do zákona o rodině vloženo dodatečně, a to novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. Díky uvedené novelizaci došlo také ke změně názvu celé části druhé, hlavy třetí, zákona o rodině, kdy byl původní název „Určení otcovství“ nahrazen vhodnějším „Určení rodičovství“. Důvodem pro tyto změny byl vzrůstající tlak na (do té doby nedostatečnou) právní úpravu související s pokrokem lékařské vědy zejména v oblasti asistované reprodukce.

„Platná právní úprava vychází při určování mateřství z přirozenoprávních základů. Určené mateřství zakládá absolutní statusový vztah mezi matkou a dítětem, bez něhož nelze určit ani otcovství, ani další rodinné vazby.“¹⁸

Jak plyne z výše uvedeného, zákon o rodině váže vznik právního pouta mezi matkou a dítětem pouze na skutečnost porodu dítěte. A to na rozdíl od některých „zahraničních právních úprav vycházejících z francouzského Code Civil (Francie, Itálie,

¹⁶ PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*. Vyd. 1. Praha: Eurounion, 2001, str.75

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 238

¹⁸ HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2011, str. 209

Lucembursko a další), kde je mateřství dáno nejenom faktem porodu, ale současně i uznáním mateřství rodičkou.¹⁹

Dle českého právního řádu je matkou dítěte naopak zcela jednoduše rodička, a to dokonce bez ohledu na skutečnost, jakou genetickou informaci dítě nese, jinými slovy, i za předpokladu, že dítě není s matkou, jež ho porodila, biologicky spřízněno, de iure taková žena jeho matkou je. Jedinou relevantní skutečností, zakládající právní vztah mezi matkou a dítětem, je zde porod.

Kromě problematických momentů, které v právu vyvolává umělé oplodnění (viz níže), a jejichž řešením je do jisté míry právě ust. § 50a zákona o rodině, se setkáváme se sporným mateřstvím také v případech, kdy určitá žena tvrdí, že je matkou dítěte, ačkoli v matričních záznamech je za matku dítěte označena žena jiná, popř. není v matričních záznamech označena matka vůbec. Situace shora uvedené jsou pak řešeny dle ust. § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, (dále také jen jako „občanský soudní řád“), a bude o nich pojednáno v samostatné kapitole této práce.

3.2. URČENÍ MATEŘSTVÍ V SOUDNÍM ŘÍZENÍ

Spory týkající se určování, resp. popírání, rodičovství ve smyslu mateřství jsou obecně spíše raritou, nicméně i tak je třeba věnovat jim pozornost, jelikož mohou být zejména z právního hlediska zajímavé.

V oblasti určování mateřství ve spojení s umělým oplodněním je situace, jak již bylo uvedeno výše, vyřešena ust. § 50a zákona o rodině, na základě kterého je matkou dítěte žena, která dítě porodila.

Může však nastat moment, kdy bude mateřství sporné z jiného důvodu. Například v důsledku možné záměny dětí v porodnici, s čímž jsme se již v České republice setkali. Záměna dětí v porodnici, k níž došlo v rove 2007 v Třebíči, byla silně medializována.

Spory o mateřství je možné rozdělit na dvě skupiny, první skupinu budou tvořit případy, kdy dítě má v matrice zapsány oba rodiče, avšak jiná žena tvrdí, že je matkou

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 238

dítěte, přičemž do tohoto okruhu případů budeme řadit právě možné záměny dětí, a druhou skupinu pak budou představovat situace dětí nalezených, to znamená dětí, které nemají v matrice zapsány rodiče vůbec.

„Možnost řešení v případě sporného mateřství nacházíme v předpisech práva procesního – v ustanovení § 80 písm. a) občanského soudního řádu. Ve svém výsledku je totiž i určení a popření mateřství soudním rozhodnutím otázkou určení významného osobního vztahu, ať již jde o matku či dítě.“²⁰

„Návrh na určení mateřství může mít obsah buď pozitivní (určení mateřství v pravém slova smyslu), nebo negativní (popření mateřství jiné ženy). Důkazní řízení při určování mateřství směřuje k tomu, aby bylo postaveno na jisto, že označená matka v uvedený den porodila dítě, které je totožné s dítětem, o které se v řízení jedná. Pokud jde o popření mateřství, jde o prokázání toho, že žena zapsaná v matrice jako matka dítěte buď v danou dobu vůbec nerodila, nebo že tehdy porodila jiné dítě, než o které se v řízení jedná.“²¹

Onen zmiňovaný návrh bude dle příslušného ustanovení občanského soudního řádu²² žalobou statusovou a je jistě zajímavostí, že jelikož je oblast určování, popř. popírání, rodičovství záležitostí pro společnost nadmíru zásadní, je možné takové podání učinit ústně do protokolu²³, a to dokonce u kteréhokoli okresního soudu, jenž je následně povinen je bez průtahů postoupit soudu příslušnému.²⁴ Zákodárce tak zmiňovaná podání zbavil téměř všech formalit s ohledem na společenský význam takto zahajovaných sporů.

Co se týče dokazování v řízeních o určení nebo popření rodičovství, platí tu obecně zásada daná ust. § 120 odst. 2 občanského soudního řádu a soud je povinen provést veškeré důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu věci, nejen ty, jenž jsou navrhovány samotnými účastníky řízení, platí zde tedy zásada vyšetřovací na místo zásady projednací. „Přitom se jedná opravdu o výjimečný přístup, vedle řízení o určení

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 239

²¹ Tamtéž.

²² ust. § 80 písm. a) OSŘ

²³ ust. § 42 odst. 1 OSŘ

²⁴ ust. § 42 odst. 2 OSŘ

a popření rodičovství je v tomto výčtu uvedeno již jen jedno sporné řízení (přivolení k výpovědi z nájmu bytu).²⁵

Děti nemající v matrice zapsané rodiče jsou zřejmě nalezcí, avšak zákonodárce se je od takového stigma snaží ochránit ustanovením § 17 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, když stanoví, že zápis dítěte nezjištěné totožnosti se do knihy narození provede podle výsledků šetření orgánů policie, zprávy lékaře atd. Na základě provedeného šetření by mělo být mateřství k dítěti zjištěno, nestane-li se tak, dítě má opravdu „status nalezence“. K situacím, kdy není znám ani jeden rodič dítěte, dochází zejména z důvodu porodů mimo zdravotnická zařízení, s čímž velmi úzce souvisí problematika anonymních porodů, které je věnována celá jedna kapitola této diplomové práce.

Pakliže by dítě mělo v matrice zapsanu matku, ale jiná žena by tvrdila, že je matkou dítěte, musela by proti matrikové matce podat žalobu. Situace by se však zásadně lišila, pokud by dítě mělo v matrice zapsáno rodiče oba. Žena, jež by se domnívala, že je matkou dítěte, by tak nejprve musela dosáhnout popření otcovství vůči muži, jenž by byl matrikovým otcem, přičemž jelikož by sama k takovému podání nebyla aktivně legitimována, musela by se spolehnout na podání ze strany nejvyššího státního zástupce. „Teprve po právní moci rozhodnutí, kterým by bylo popřeno otcovství zapsané v matrice, mohla by žena tvrdící, že je matkou, žalovat ženu zapsanou v matrice o určení, že žena zapsaná v matrice dítě nezrodila a že je naopak zrodila ona.“²⁶

Ve starších návrzích nového občanského zákoníku bylo zakotveno ustanovení, dle něhož není-li z okolností zřejmé, která z žen, jež tvrdí, že je matkou, dítě porodila, soud určí, že dítě je nebo není dítětem určité ženy na základě testů DNA.²⁷ Ustanovení se však do současně platné verze zmiňované právní normy nedostalo.

²⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta et al. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010, str. 108

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 244

²⁷ návrh nového občanského zákoníku, dostupné z: <http://www.iustin.cz/files/obczak11.pdf>

3.3. UMĚLÉ OPLODNĚNÍ VE VZTAHU K MATEŘSTVÍ, SUROGAČNÍ MATEŘSTVÍ

Umělým oplodněním se dle ust. § 3 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, (dále také jen jako „zákon o specifických zdravotních službách“), rozumí zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, nebo přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy, přičemž pro umělé oplodnění lze použít vlastní vajíčka ženy, anebo také vajíčka od ženy jiné. V souvislosti s umělým oplodněním může z hlediska určování mateřství dojít ke dvěma základním právně do určité míry problematickým situacím. Jelikož (odhlédneme-li od techniky, kdy jsou pouze do těla ženy vpraveny pohlavní buňky muže) umělé oplodnění spočívá v použití medicínské techniky in vitro fertilizace (odebrání zralého vajíčka z těla ženy, jeho oplodnění, kultivace a aplikace do dutiny děložní), nebo in vitro fertilizace s transferem embrya (obdobu výše zmíněné techniky pouze s tím rozdílem, že zárodek je do těla ženy vložen ve vyšším stádiu vývoje) a v souvislosti s výše uvedeným se setkáváme s případy, kdy jedné ženě bylo vajíčko odebráno, a druhé ženě byl do dutiny děložní zárodek z takového vajíčka vzešlý aplikován.

Jde tedy jednak o situace, kdy na straně jedné stojí dárkyně vajíčka a na straně druhé žena, které byl již oplodněný zárodek do těla vložen, přičemž v tomto případě je věc jasně vyřešena ust. § 50a zákona o rodině, a to ve prospěch ženy rodičky. Ačkoli za těchto okolností tedy není žena rodička z genetického aspektu matkou dítěte, z právního hlediska jí jednoznačně je. Pro doplnění by snad bylo vhodné uvést, že ženy darující vajíčka tak činí z důvodu pomoci neplodným párům, s tím, že například mnohdy pro ženy, které prodělaly rakovinu, není jiná možnost početí dítěte, než právě pomocí darovaného vajíčka.

Jednak jde dále o případy tzv. surogačního mateřství, jenž spočívá v tom, že žena hostitelka odnese a porodí dítě pro ženu „objednatelku“, resp. pro objednatelský pár. K takovému řešení se často uchylují ženy po prodělané těžké nemoci, pokud jim byla v rámci léčby odňata děloha, avšak mají funkční vaječníky. Z etického hlediska se takový postup považuje za akceptovatelný, nicméně je třeba dodat, že český právní řád tento institut neupravuje (kromě jediné zmínky v novém občanském zákoníku – viz níže), nejsou tak stanovena žádná pravidla, žádné hranice. „Není žádoucí, aby takto

skutkově i právně složité záležitosti vůbec nebyly právem upraveny, tím spíše, že některé zdravotnické instituce tyto zákroky provádí – a nutno zdůraznit, že nikoliv nelegálně, neboť základním principem demokracie je, že vše, co není zakázáno, je povoleno. Lze předpokládat, že tyto zákroky by měly být realizovány a odpovědným orgánem veřejné moci povolovány jen na základě zdravotních důvodů dárkyně oplodněného vajíčka a měly by být striktně zakázány komerční důvody.²⁸ V souvislosti s uvedeným bych ještě ráda uvedla, že dle čl. 21 Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny nesmí být lidské tělo a jeho části jako takové zdrojem finančního prospěchu.²⁹

Mezi matkou hostitelkou a objednatelským párem je často předem uzavřena dohoda, která uvádí, že matka hostitelka je po porodu povinna dítě předat objednatelům. Přejedání dítěte do rodiny objednatelského páru je následně řešenou jedinou možnou cestou, kterou představuje osvojení, a to za splnění všech zákonem daných podmínek. Tady ale může nastat z hlediska práva velmi komplikovaný moment, jelikož žena hostitelka, ačkoli není genetickou matkou dítěte, je jí zcela určitě po právní stránce věcí. Když se tedy tato žena rozhodne nepředat porozené dítě objednatelskému páru, nikdo ji k tomu nemůže donutit *secundum legem*.

V praxi se momentálně stávají nejčastěji náhradními matkami, ženami hostitelkami, příbuzné objednatelského páru, čímž lze výše nastíněným situacím předcházet, pravděpodobně je ale nelze zcela vyloučit.

K otázce shora uvedených dohod mezi matkou hostitelkou a objednatelským párem by bylo záhodno doplnit, že „všechny takové „smlouvy“ mezi surogační matkou a objednateli hodnotila převážná část právní teorie jako smlouvy neplatné pro rozpor s ustanovením § 3, příp. § 39 občanského zákoníku.“³⁰ V roce 2009 byla tehdejší ministryní spravedlnosti Danielou Kovářovou vyvolána diskuze týkající se surogačních smluv a jejich začlenění do českého právního řádu, avšak bez výsledků. Co se týče

²⁸ HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2011, str. 211-212

²⁹ sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s., o Úmluvě o lidských právech a biomedicíně

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 239

náhradního mateřství v zahraničí, např. „v USA je poskytované za úplatu, v Británii objednatelé zaplatí rodiče náklady spojené s těhotenstvím a porodem...“³¹.

Otázka surogačního mateřství není lépe upravena ani v novém občanském zákoníku, který se o něm nicméně již zmiňuje, a to konkrétně v ust. § 804, když uvádí, že osvojení je vyloučeno mezi osobami příbuznými v přímé linii a sourozenci, přičemž to neplatí v případě náhradního mateřství. I nadále tak bude jedinou legální možností, jak v souladu s právem získat *de iure* příbuzenství ke geneticky vlastnímu dítěti pro objednatelský pár právě institut osvojení.

Důvodová zpráva k ust. § 775 nového občanského zákoníku, které je obdobou ust. § 50a zákona o rodině, pak stanoví, že „žalobě ženy, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět“³² a pevně je tak udržována zásada, že jedinou relevantní skutečností z hlediska vzniku právního vztahu mezi ženou, resp. matkou, a dítětem, je jeho porod.

3.4. ANONYMNÍ POROD A UTAJENÝ POROD

Pojmy tvořící název celé této kapitoly bývají bohužel často zaměňovány, je však třeba mít na zřeteli, že jsou to pojmy značně odlišné.

Utajený porod, resp. porod s utajením totožnosti matky, je typický faktem, že žena, která o to požádá (a splní další podmínky), má, v souvislosti s porodem, právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Jméno ženy je známo, avšak je vedeno odděleně od ostatní zdravotnické dokumentace. Po skončení její hospitalizace jsou údaje zapečetěny. Anonymní porod je naopak charakteristický tím, že matka není známa vůbec.

K definici samotného porodu, popř. ukončení těhotenství, je třeba uvést, že momentálně není v našem právním řádu účinně obsažena. Až do nabytí účinnosti zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů, byl pojem narození dítěte obsažen ve vyhlášce č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky, k zákonu č.

³¹ http://www.lidovky.cz/nejsou-pravidla-pro-nahradni-materstvi-vlada-to-chce-zmenit-pqb-/zpravy-domov.aspx?c=A090903_092144_ln_domov_ter

³² ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, str. 340

20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Dle ust. § 2 předmětné vyhlášky se narozením živého dítěte rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost a) 500 g a vyšší anebo b) nižší než 500 g, přežije-li 24 hodin po porodu, přičemž známkami života se rozumějí dech nebo akce srdeční nebo pulsace pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva, i když pupečník nebyl přerušen nebo placenta nebyla porozena. Narozením mrtvého dítěte se pak rozumí úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže plod neprojevuje ani jednu ze známek života a má porodní hmotnost 1000 g a vyšší.

Lze předpokládat, že do budoucna bude pojem narození dítěte, resp. porod, upraven judikaturou, a to pravděpodobně v souvislosti s určováním, popř. popíráním otcovství s ohledem na lhůty, které jsou zákonem o rodině dány³³.

3.4.1. Utajený porod

Institut utajeného porodu byl do českého právního řádu vnesen zákonem č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a nabyl účinnosti dne 1. 9. 2004.

K zavedení předmětného institutu byl zákonodárce veden snahou snížit počet interrupcí a vražd novorozenců matkami, jak vyplývá z důvodové zprávy k příslušnému zákonu. Nicméně co se týče vražd novorozenců, není dle mého názoru bohužel zcela na místě očekávat díky zavedení utajeného porodu jejich snížení, jelikož k takovému jednání vede nejčastěji psychické onemocnění matky, která tak není schopna racionálně uvažovat a raději zvolit cestu utajeného porodu.

Dle ust. § 67b odst. 20 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, který byl účinný do 31. 3. 2012, žena s trvalým pobytem na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, měla právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů, a to za předpokladu, že se nejednalo o ženu, jejímuž manželu svědčila domněnka otcovství. Zdravotnické zařízení, kde žena porodila, bylo za takových okolností povinno vést její jméno a příjmení odděleně od ostatní zdravotnické dokumentace, a to spolu s písemnou

³³ Srov. např. ust. § 51 odst. 1 ZoR

žádostí ženy o utajení její osoby v souvislosti s porodem, přičemž po skončení hospitalizace se tyto citlivé údaje zapečetily. Zdravotnický personál a lékaři, kteří přišli do styku s osobními údaji ženy, která požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, měli a mají povinnost zachovat mlčenlivost. Zmiňovanou zapečetěnou zdravotnickou dokumentaci lze otevřít pouze z rozhodnutí soudu. Za jakých okolností lze zdravotnickou dokumentaci otevřít, jaké by byly následky takového otevření a který soud by vůbec měl být k takovému úkonu příslušný ale z ustanovení nevyplývá.

Aktuálně účinný zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů, jenž nabyl účinnosti dnem 1. 4. 2012, upravuje problematiku utajeného porodu velmi obdobně, a to v ust. § 37, které přímo nese název „utajený porod“, ve spojení s ust. § 56, které se zabývá vedením zdravotnické dokumentace v případě utajeného porodu. Rozdílem oproti původní úpravě je například povinnost ženy uvést v písemné žádosti o utajení své totožnosti při porodu prohlášení, že nehodlá o dítě pečovat. Nově se dle zákona o zdravotních službách³⁴ zapečetěná zdravotnická dokumentace označí bezpečnostním kódem, který bude rodiče předán. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu; to neplatí, požádá-li o otevření zdravotnické dokumentace žena, která utajeně porodila. Nově je tedy možné, aby taková žena následně požádala o otevření zapečetěné zdravotnické dokumentace, což je jistě velmi kladný vývoj právní úpravy v této oblasti. Bohužel však ani nová právní úprava nestanoví, kdo je k dotčenému podání aktivně legitimován, pokud o otevření nepožádá sama matka. „Může se rozlepení obálky domáhat nezletilé dítě, v tom případě zastoupené kolizním opatrovníkem, poručníkem, případně osvojitelem, nebo přímo osvojitel či poručník jako zákonný zástupce dítěte? Mohlo by se rozlepení obálky domáhat zletilé dítě? Francouzská úprava k odtajnění totožnosti matky vyžaduje její souhlas. Z naší právní úpravy nic takového nevyplývá, takže lze konstatovat, že odtajnění totožnosti matky se může stát i proti její vůli.“³⁵ Rovněž není jasné, jaké následky bude ono otevření, či rozlepení, obálky mít.

³⁴ ust. § 56 odst. 2 ZdrS

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2005, č. 2.

Ve smyslu ust. § 17 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, je do knihy narození následně uvedeno dítě bez zápisu údajů o rodičích. Nicméně do matriky má být dle dikce zákona zapsáno jméno a příjmení dítěte³⁶, přičemž v souvislosti s utajeným porodem v tomto ohledu zákon ničeho nestanoví, tedy ani nevyjímá, a jelikož v době porodu je totožnost matky známa a dítě nese na základě zákona příjmení matky, podle některých autorů „tento důsledek zákonodárce evidentně vůbec nedomyslel!“³⁷ Dle mého názoru je otázkou, zda se v tomto případě jedná opravdu o legislativní chybu, kdy zákonodárce opomněl také tento údaj v případě utajeného porodu upravit jiným způsobem, nebo zda to bylo záměr. Domnívám se, že na základě pouhého příjmení není možné posléze „vystopovat“ matku a zbavit ji tak možnosti zůstat v utajení.

Komplikovaný se zdá být zejména vztah institutu utajeného porodu vůči ust. § 50a zákona o rodině, protože na základě zmíněného ustanovení je matkou dítěte žena, která dítě porodila, jak je již uvedeno výše. V případě utajeného porodu dojde mezi matkou a dítětem skutečností porodu ex lege ke vzniku pevného právního vztahu a matka i přes svou utajenou totožnost matkou dítěte zůstane a stane se tak zároveň jeho zákonnou zástupkyní. Konstatovaný právní vztah zanikne mezi matkou a dítětem až v momentě, kdy bude dítě nezrušitelně osvojeno dle ust. § 75 zákona o rodině.

Uvedená právní úprava však zřejmě nepočítá se situacemi, kdy bude matka, jež by chtěla využít institutu utajeného porodu, nezletilá. Jedná se pravděpodobně o další trhlinu v právní úpravě utajených porodů, přičemž je třeba obrátit se v této věci na odbornou literaturu: „Ve srovnání s právním úkonem souhlasného prohlášení o otcovství nezletilým rodičem a ve srovnání s blanketovým souhlasem přikláníme se ke

³⁶ ust. § 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? *Právní rozhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2005, č. 2.

stanovisku, že nezletilá matka o utajení své totožnosti požádat nemůže, neboť jde o takový právní úkon, ke kterému nemá způsobilost.³⁸

Co se týče práv otce dítěte, jehož matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, tato jsou minimální, jelikož otcovství nemůže být určeno bez toho, aniž by byla určena matka dítěte.

Doposud jsem se zabývala zejména matkou a případně otcem dítěte, které se narodilo z porodu s utajenou totožností matky. Tím, kým bychom se ale opravdu měli zabývat, je dítě, jež tímto způsobem přišlo na svět. Domnívám se, že v jeho případě dojde pravděpodobně v souvislosti s utajeným porodem k porušení čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jelikož toto dítě nebude po porodu znát své rodiče, nebude mu poskytnuta jejich péče. Nemyslím si ani, že by byl porod s utajenou totožností matky, zcela v souladu se zbytkem našeho právního řádu, jelikož je dle mého mínění umožnění matce utajit svou totožnost v souvislosti s porodem jen za předpokladu, že není vdaná, činěním rozdílů mezi dětmi manželskými a nemanželskými, čímž dochází k porušení čl. 32 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Všimněme si na závěr této kapitoly, že „závažný zásah do statusových práv, která mají svůj základ v soukromém právu, byl proveden novelizací norem práva veřejného, bez důsledného promyšlení právních následků takové úpravy a rovněž bez novelizace zákona o rodině. Významným důsledkem této nové právní úpravy možnosti porodu s utajením totožnosti matky v administrativních předpisech je narušení koncepce statusových práv, vytvořené na přirozenoprávních základech již obecným zákoníkem občanským z roku 1811.“³⁹

3.4.2. Anonymní porod

Otázka anonymních porodů vyvolává ve společnosti značné rozpory. „Jde o situace, kdy matka není vůbec známa, protože dítě bylo odloženo, případně zanecháno ve

³⁸HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 242

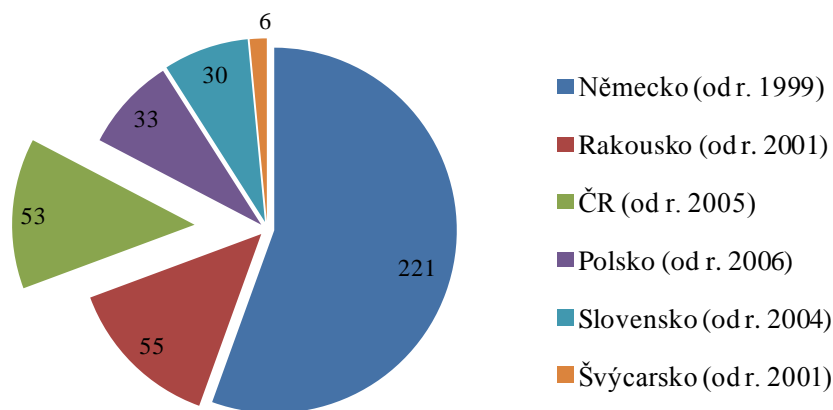
³⁹HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha, C. H. Beck 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 240

zdravotnickém zařízení matkou, která předložila doklady, o nichž bylo následně zjištěno, že jsou falešné, nebo ohledně své totožnosti nesdělila ničeho.“⁴⁰

Ve spojení s anonymními porody se dnes často skloňuje tzv. babybox, neboli schránka, kam mohou matky „bez dalších následků“ odložit porozené dítě. Prvopočátky schránek zřízených za účelem odkládání dětí můžeme vysledovat již v dávné minulosti. „V italském městě Miláně byl v roce 787 založen jeden z prvních domů pro odložené děti zvaný Xenodochium. Obdobná zařízení pak začala postupně vznikat v Římě a dalších italských městech. V následujícím století přinesla jednoduchá technika vylepšení v podobě otočných zařízení namontovaných do bran nebo do zdí domů pro nalezence, nemocnic a klášterů. Matka dítě odložila, otočením zařízení jej přemístila do objektu nalezince a ještě mohla použít zvonek, aby upozornila personál. Technická zařízení podobná současným babyboxům se v Itálii používala již ve 12. století... Ve Francii císař Napoleon Bonaparte (1769 – 1821) ... vydal nařízení, že každá nemocnice musí být vybavena zařízením, které umožní bezpečné odložení nechtěných dětí.“⁴¹

V České republice fungují babyboxy od roku 2005, přičemž první schránka byla umístěna v Gyncentru v Praze. Obdobné schránky fungují i v dalších zemích Střední Evropy. Graf níže zachycuje, jakou měrou jsou schránky využívány právě napříč těmito zeměmi.

Graf 1: počty dětí odložených do schránek k tomu určených v zemích Střední Evropy⁴².

Pozn.: hodnoty k červenci 2011

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?* Právní rozhledy. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2005, č. 2.

⁴¹ <http://www.babybox.cz/?p=problematika>

⁴² data získána ze zdroje: <http://www.babybox.cz/?p=problematika>

„Babybox pro odložené děti chce pomáhat dětem, ale i rodičům a matkám, které se v tísnivé situaci nedokážou postarat o novorozence.“⁴³ Dítěti odloženému do babyboxu je poskytnuta péče, „miminko musí být okamžitě převezeno do zdravotnického zařízení a to mu musí poskytnout odpovídající zdravotní péči... provede všechna zdravotní vyšetření, která jsou nutná k založení do zdravotní dokumentace dítěte“⁴⁴.

Život takto odloženého jedince tedy prostřednictvím babyboxu možná může být zachráněn, ale jistě bude samotným odložením poznamenán, lze jen doufat, že co nejméně. Pokud se zamyslíme nad tím, jaké matky obecně své děti do schránek k tomu určených odkládají, „odborníci tvrdí, že ...mladé, velmi nezralé, infantilní ženy – prakticky děti, anebo osoby nesvéprávné – totiž stížené duševní poruchou. Své těhotenství do poslední chvíle samy sobě popírají, „nepozorují“, že jsou těhotné. Porodem jsou nutně zaskočeny.“⁴⁵

Opět zde narážíme na problém, kdy po právní stránce dítě matku má, jelikož každý člověk má, popř. měl, matku, avšak fakticky tato matka není známa. Vzniklý právní vztah může být i v tomto případě ukončen až nezrušitelným osvojením dítěte, k čemuž je nutné doplnit, že je dle zákona o rodině možné až po uplynutí jednoho roku života dítěte⁴⁶. Minimálně po dobu jednoho roku tak dítě, jež bylo porozeno anonymně (a stejná situace nastane i v případě, kdy totožnost matky byla utajena), nebude mít v rodném listu zapsány rodiče. Co nastane ve chvíli, kdy o dítě neprojeví zájem žádní případní osvojitelé, například z důvodu jeho postižení, je nasnadě. Dítě bude pravděpodobně traumatizováno stigmatem nalezenec, který nezná své rodiče, nezná své příbuzné a nikdy se o nich s velmi vysokou pravděpodobností nic nedozví. Další potíž spatřuji ve faktu, že dítě nebude moci předcházet případným dědičným chorobám, včas na sobě pozorovat příznaky chorob, k nimž má sklon a o kterých by, v případě, že by ho matka neodložila, zřejmě vědělo, což je stejné jako u porodu s utajenou totožností matky pouze s tím rozdílem, že u utajeného porodu je tu stále ještě poslední záchrana

⁴³ <http://www.babybox.cz/?p=uvodni-stranka>

⁴⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodika pro případy dětí odložených do babyboxů, dostupné z: <http://mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf>

⁴⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2005, č. 7

⁴⁶ Srov. ust. § 75 ZoR

představovaná obálkou s informacemi o matce, jež snad může být právě z důvodu rozvoje choroby, která je dědičná avšak těžko diagnostikovatelná, otevřena.

Je dítě porozené anonymně nalezencem? De facto ano, de iure však dlužno říci, že „zákon o rodině institut nalezeného dítěte, nalezence, nezná“⁴⁷. Oproti porodu utajovanému navíc totožnost jeho matky s pravděpodobností blízcí se jistotě nemůže být ani nikdy zjištěna, dohledána.

S odkazem na ust. § 17 zákona č. 301/2000, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, se zápis dítěte nezjištěné totožnosti provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte, přičemž výsledek šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl. Nelze-li však ani po následném dalším šetření zjistit datum narození dítěte nezjištěné totožnosti, matriční úřad o tom učiní oznámení soudu a datum narození dítěte určí soud. Jako místo narození se pak uvede sídlo matričního úřadu příslušného k provedení zápisu narození do matriční knihy.

Je otázkou, zda, pokud matka odloží dítě, ať už do zmiňovaného babyboxu, popř. jinde, nebyla naplněna skutková podstata trestného činu opuštění dítěte nebo svěřené osoby dle ust. §195 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Je však zcela jisté, že byla porušena práva dítěte daná Úmluvou o právech dítěte.

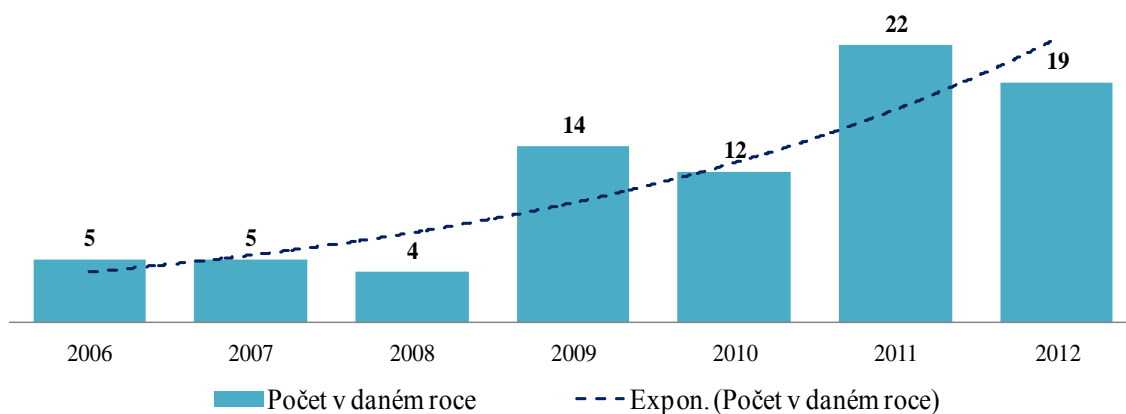
Kontroverzním tématem jsou babyboxy proto, že podle některých představují možnost, jak se jednoduše zbavit zodpovědnosti za dítě. Ve prospěch babyboxů nicméně hovoří skutečnost, že dochází, ač výjimečně, k případům, kdy se následně matky pro odložené děti vrací. Pokud by tyto matky neměly možnost zvolit cestu odložení do babyboxu a namísto toho odložily dítě na jiném místě, pro přežití dítěte nevhodném, pravděpodobně by se již bohužel neměly pro koho vracet.

⁴⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2005, č. 7.

K tomu dále lze uvést: ust. § 5 zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky: „Fyzická osoba nalezená na území České republiky je státním občanem České republiky, pokud se neprokáže, že nabytí narozením státní občanství jiného státu.“

Z grafu níže je patrná vzestupná tendence odkládání dětí do babyboxů v České republice, nutno však podotknout, že schránek stále přibývá a jsou proto každým rokem dostupnější.

Graf 2: počty dětí odložených do babyboxů v ČR v letech 2006 – 2012⁴⁸.

3.5. URČENÍ MATEŘSTVÍ DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Problematika určení mateřství se dle nového občanského zákoníku v zásadě nezmění. Budeme tedy do budoucna postupovat dle jiné právní úpravy, nicméně tato úprava bude té současně účinné velmi podobná.

V novém občanském zákoníku se v části druhé, hlavě druhé, díle druhém objevuje oddíl, jenž nese název „určování rodičovství“ a i zde je hned první ustanovení věnováno mateřství. Konkrétně se jedná o ust. § 775, které říká, že matkou dítěte je žena, která je porodila. Oproti původní úpravě představované zákonem o rodině tedy došlo pouze k formulační změně. Podle důvodové zprávy k uvedenému ustanovení je nepochybné, že „žalobě ženy, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět.“⁴⁹

⁴⁸ data dostupná z: <http://www.babybox.cz/media/pdf/statistika-babyboxu.pdf>

⁴⁹ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 340

Nově se však v novém občanském zákoníku vyskytl pojem náhradního mateřství, jak již bylo řečeno výše, a to konkrétně v ust. § 804, které stanoví, že osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci s tím, že jedinou výjimkou z uvedeného je právě náhradní mateřství. I nadále je tak otevřena možnost, kdy se náhradní matkou stane matka biologické matky.

S odkazem na zmíněné si lze jen postesknout, že v rámci nového občanského zákoníku nedošlo k podrobné úpravě náhradního mateřství a shledat, že tak byla promarněna možnost jasně definovat tento pojem a nastavit podmínky pro využití předmětného institutu, který, jak vyplývá ze zkušeností ze zahraničí, bude pravděpodobně využíván stále častěji.

4. URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Mateřství, jak bylo shora uvedeno, je založeno porodem a jelikož dítě na svět přichází z lůna matčina, není ve většině případů složité určit, kdo je matkou dítěte. Výjimku samozřejmě představují instituty jako zejména anonymní porod, nicméně k těmto dochází ve společnosti naštěstí pouze zřídka kdy. Naproti tomu určit otce dítěte je složitější. Jelikož ale bylo vždy velmi důležité určit otcovství k dítěti, jednak a především z pohledu dítěte, které bylo (nebo alespoň mělo být) následně otcem živeno a ochraňováno, tak jednak z pohledu otce, jenž získal pokračovatele rodu, resp. dalšího člena rodiny, zareagovalo právem institutem vyvrátitelných právních domněnek. Dnes můžeme říci, že určení otcovství je stále krajně důležité, protože zakládá rodičovskou zodpovědnost, jež dle ust. § 34 odst. 1 zákona o rodině náleží oběma rodičům, a která je dle ust. § 31 odst. 1 zákona o rodině souhrnem práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále při zastupování nezletilého dítěte a v neposlední řadě při správě jeho jmění.

Hned na začátku je třeba si uvědomit, že „v právu nejde primárně o to, kdo dítě zplodil, tedy kdo je z genetického aspektu otcem dítěte, nýbrž o to, stanovit osobu, která má práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Biologické otcovství je zde jednou (nikoli však vždy nejdůležitější) právní skutečností významnou pro

stanovení „právního“ otce.“⁵⁰ Je třeba dodat, že shoda mezi biologickým a právním otcovstvím je vždy značně žádoucí, avšak biologické otcovství nelze považovat za *condictio sine qua non* otcovství právního. Je totiž vysoce pravděpodobné, že i otec „pouze“ právní, nikoli biologický, který s dítětem žije, vychovává jej a obecně plní povinnosti z rodičovské zodpovědnosti mu plynoucí, si postupně vytvoří vůči dítěti velmi silnou emocionální vazbu. Lze předpokládat, že dítě jím vychovávané bude k němu emocionální vazbou připoutáno rovněž, a vznikne tak sociální situace, která by měla být právem chráněna.

Vždy by však mělo být bráno v potaz také ust. čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jenž stanoví právo dítěte znát svůj původ.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu „je třeba přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte (srov. čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). V zájmu dítěte je bezpochyby soulad mezi rodičovstvím založeným biologickými vazbami mezi dítětem a poskytovatelem genetického materiálu (biologické rodičovství), rodičovstvím, kde rodič vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (sociální rodič), a rodičovstvím založeném na právních domněnkách, kdy rodičem je ten, koho zákon za rodiče dítěte považuje (právní rodičovství). Není-li tento soulad dobře možný, je třeba s ohledem na konkrétní okolnosti případu zvážit, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje.“⁵¹

4.1. OBECNĚ O VYVRATITELNÝCH DOMNĚNKÁCH OTCOVSTVÍ

Institutem, který vyřešil nebo alespoň velmi usnadnil určení otcovství, je vyvratitelná právní domněnka. Na základě tohoto institutu jsme schopni určit, koho právo považuje za otce konkrétního dítěte. „...vyvratitelné domněnky presumují, předpokládají otcovství určitého muže... V praxi to znamená, že domněnka otce dítěte svědčí muži do té doby, dokud není jeho otcovství pravomocně popřeno.“⁵²

S prvopočátkem vyvratitelných právních domněnek ve spojení s určením otcovství se setkáváme již v římském právu, kde platilo, že za otce dítěte se považuje

⁵⁰HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 248-9

⁵¹ Srov. NS, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

⁵² PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*. Vyd. 1. Praha: Eurounion, 2001, str.75

manžel matky za předpokladu, že se dítě narodilo od 182. dne po uzavření manželství a do 300. dne po skončení manželství. Pater vero ist est, quem nuptiae demonstrant. A protože hovoříme o vyvratitelných právních domněnkách, bylo možné otcovství vyvrátit v případě, že manžel matky prokázal, že dítě zplodit nemohl. Jak takové prokazování probíhalo je však obtížné si dnes představit. Bez možnosti využít metod dnešní medicíny byl domnělý otec odkázán pravděpodobně zejména na prokázání skutečnosti, že se v rozhodné době nezdržoval ve společnosti matky dítěte.

„Právní otcovství je určováno na základě domněnek, které vycházejí z kulturního rámce společnosti a umožňují, aby k určení otcovství došlo bez nadměrných formálních požadavků. Zabezpečení obecného požadavku shody biologického a právního otcovství nemůže vést k nepřiměřenému zásahu do soukromého života rodičů dítěte, jenž by spočíval v povinnosti sdělit orgánům veřejné moci skutečnosti z jejich intimního života.“⁵³

Dnes v našem právním řádu rozeznáváme tři vyvratitelné domněnky otcovství vycházející ze zkušeností společnosti o tom, kdo by otcem narozeného dítěte mohl nejpravděpodobněji být. První domněnka otcovství svědčí manželce matky a představuje tak stále ještě ve společnosti aktuální názor, že manželství je svazkem dvou lidí, kteří jsou silně emocionálně a intimně spjati. Na základě grafu č. 3 (viz níže) však lze říci, že děti narozených v manželství stále ubývá a první domněnka otcovství je tak ve společnosti využívána stále méně. K tomu jistě přispívá skutečnost, že „zákon o rodině, i když nesezdané soužití nepreferuje, nečiní rozdíl mezi dětmi narozenými v manželství a dětmi zrozenými z faktického svazku... také děti mají vůči svým rodičům rovná práva a povinnosti...a to v osobní i majetkové sféře“⁵⁴, jak bylo ostatně řečeno v kapitole o historii určování rodičovství. Díky druhé domněnce otcovství je za otce dítěte považován muž, jehož otcovství bylo platně souhlasně prohlášeno oběma rodiči. Poslední, tedy třetí, domněnka otcovství pak svědčí muži, jenž s matkou dítěte v rozhodné době souložil.

Zásadním faktem je, že tyto tři domněnky mají striktně stanovené pořadí, nelze tedy jako první použít druhou právní domněnku a přeskočit tak domněnku první apod.

⁵³ Srov. náleží ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

⁵⁴ GREGOROVÁ, Zdeňka; KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 1998, č. 5.

4.2. URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE PRVNÍ PŘÁVNÍ DOMNĚNKY

Dle ust. § 51 odst. 1 zákona o rodině narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky. Avšak za předpokladu, že se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačí k tomu, aby se manžel matky nepovažoval za otce, popře-li u soudu své otcovství. V případě popření otcovství má tedy usnadněné postavení. Jak dále uvádí ust. § 58 odst. 3 zákona o rodině, to však neplatí, jestliže manžel s matkou dítěte souložil v době, od níž neproběhlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní, nebo jestliže při uzavření manželství věděl, že je těhotná.

Na základě výše zmíněného je tedy v zásadě otcovství k dítěti narozenému v manželství vyřešeno pomocí první právní domněnky. Dokonce i ve chvíli, kdy je manželství neplatné, např. dle ust. § 15 odst. 2 zákona o rodině bylo-li uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou, se tato domněnka bude aplikovat. Nebude se ale naproti tomu aplikovat v případě, kdy manželství je neexistující, a to dle ust. § 17a zákona o rodině na příklad pokud muž nebo žena byli k prohlášení o uzavření manželství donuceni fyzickým násilím, nebo jestliže měl v dané chvíli být i jeden z nich nedostatečný věk, tedy byl nezletilým mladším šestnácti let.

Manžel matky se za přednesených okolností považuje za otce dítěte vždy, pokud není jeho otcovství popřeno, a jako takový je zapsán do matriky. Ke vzniku právního vztahu mezi otcem a dítětem není třeba žádného rozhodnutí soudu, postačí uzavření manželství a narození dítěte. I kdyby byl otcem dítěte *de facto* jiný muž, *de iure* je jím manžel matky a bude jím do té doby, dokud nebude jeho otcovství popřeno, jak již bylo řečeno výše.

V době, dokud nedošlo k popření otcovství dle odstavce předchozího, není možné uplatnit jinou právní domněnku určující otcovství, to znamená, že nelze určit otcovství souhlasným prohlášením obou rodičů dle ust. § 52 zákona o rodině, ani jej určit rozhodnutím soudu dle ust. § 54 zákona o rodině.

Pro úplnost uvádím, že právní vztah založený zákonnou domněnkou otcovství manžela matky dítěte dle ust. § 51 zákona o rodině brání tomu, aby bylo určeno otcovství k těmto dítěti.⁵⁵

Jediný, kdo bezprostředně oslabuje postavení manžela matky dítěte, je její pozdější manžel, a to samozřejmě za předpokladu, že se žena znovu provdala. Pokud se dítě narodí ženě znovu provdané, považuje se podle ust. § 51 odst. 2 zákona o rodině za otce dítěte její pozdější manžel, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne po tom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Nicméně je třeba dodat, že pokud tento pozdější manžel otcovství k dítěti úspěšně popře, bude opět aplikována domněnka dle ust. § 51 odst. 1 zákona o rodině a za otce bude považován dřívější manžel matky.

Zákonodárce si v tomto ohledu vzal za příklad zákon o právu rodinném, konkrétně pak jeho ust. § 42 odst. 2, který byl a je úpravou oproti ABGB z roku 1811 značně pokrokovější. Posledně zmíněný zákon totiž „bránil ženě, jejíž manželství bylo prohlášeno neplatným, rozloučeno nebo zaniklo v důsledku smrti manžela, uzavřít nový sňatek v případě, že byla těhotná; sňatek mohla uzavřít až po porodu. Možnost uzavření nového manželství byla omezena i v případě, kdy bylo jen podezření, že taková žena je těhotná (§ 120 ABGB). Nicméně sňatek takto uzavřený nebyl neplatný (§ 121 ABGB) a domněnka otcovství svědčila oběma manželům, mezi nimiž si mohl opatrovník dítěte vybrat. Tato úprava byla pokládána za kusou a nejasnou.“⁵⁶

Jak stanoví ust. § 51 odst. 3 zákona o rodině, při počítání času, který je rozhodující pro určení otcovství, se má za to, že manželství toho, jenž byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti. Běh času tak nepočíná dnem nabytí právní moci zmiňovaného rozhodnutí jako je tomu obvykle a jako je tomu také v případě, kdy je manželství rozsudkem rozvedeno, případně kdy je manželství prohlášeno za neplatné. K uvedenému by bylo záhodno dodat, že dle ust. § 7 odst. 2 občanského zákoníku soud prohlásí za mrtvou fyzickou osobu, jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem a zjistí-li její smrt jinak, přičemž za mrtvou také soud prohlásí nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke

⁵⁵ Srov. NS, sp. zn. 5 Cz 81/65

⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 249

všem okolnostem usoudit, že již nežije. Dle ust. § 198 občanského soudního řádu však soud v rozsudku o prohlášení za mrtvého nemusí uvést den, který platí za den smrti nezvěstného, ale může v něm být uveden den, který nezvěstný nepřežil. Má se nicméně za to, že i pro tento den, tedy den, který nezvěstný nepřežil, platí shora uvedená zásada vyplývající z ust. § 51 odst. 3 zákona o rodině.

4.2.1. První právní domněnka dle nového občanského zákoníku

Dle nového občanského zákoníku, konkrétně pak dle ust. § 776 odst. 1, narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky. V souvislosti s první právní domněnkou se setkáváme s novým pojmem nezvěstnosti, který do našeho právního řádu zavádí právě nový občanský zákoník a který je upraven v ust. § 66 a násl. předmětného kodexu. Za nezvěstného může soud, od nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, prohlásit svéprávného člověka, který opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu ani není o něm známo, kde se zdržuje, přičemž takové prohlášení se může stát na návrh osoby, která na tom má právní zájem, zejména manžela nebo jiné blízké osoby apod. Kdo jedná, dotýkaje se záležitosti nezvěstného, musí tak činit i s přihlédnutím k jeho zájmům. V případě, že se člověk prohlášený za nezvěstného navrátí, pozbývá prohlášení za nezvěstného účinků, prohlášení rovněž pozbývá účinků dnem, který platí za den smrti nezvěstného.

K novému institutu nezvěstnosti je v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku řečeno následující. „Stává se, že člověk opustí své bydliště a nejsou o něm zprávy, kde se nalézá, ač nejsou důvody pochybovat, že je stále na živu. Takového nezvěstného za mrtvého prohlásit nelze. Je ale nutné respektovat praktické potřeby života, který se nemůže zastavit se zřetelem k tomu, že se člověk odpovědný za své chování a řádný stav rodinných, zaměstnaneckých, podnikatelských a jim podobných poměrů, do nichž vstoupil, nezachová podle obvyklých zásad občanského soužití. Proto

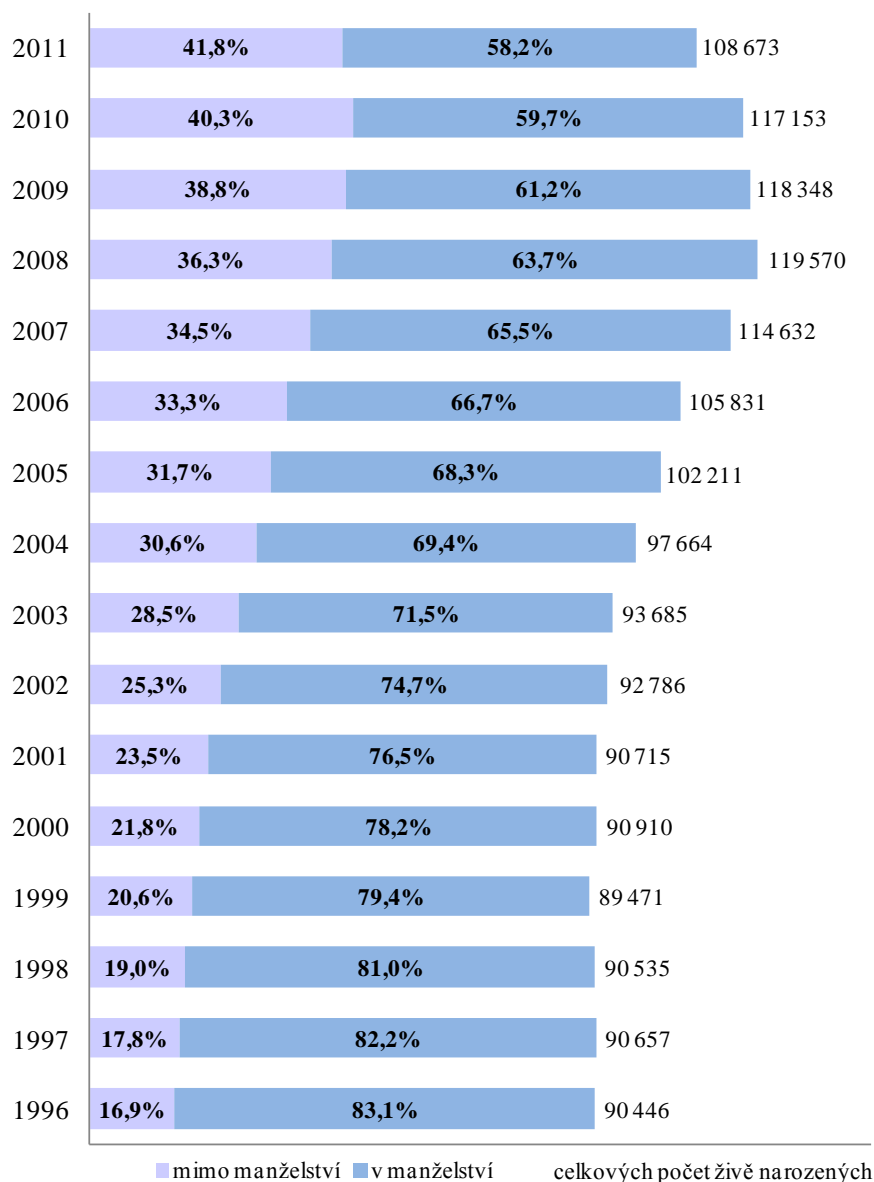
se jako nový institut zavádí po vzoru čl. 112 a násl. francouzského Code civil a čl. 84 a násl. québeckého občanského zákoníku prohlášení za nezvěstného.⁵⁷

Novým občanským zákoníkem je dále stanoveno, že narodí-li se dítě ženě znovu provdané, má se za to, že otcem je manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné (ust. § 776 odst. 2 nového občanského zákoníku). V tomto případě oproti úpravě představované současně účinným zákonem o rodině nedochází k obsahovým změnám, pouze ke změnám formulačním. Z hlediska formulací lze obecně říci, že novým občanským zákoníkem v souvislosti s domněnkami používá slov „má se za to“, oproti zákonem o rodině používaným slovům „považuje se“.

K první právní domněnce doplňují, že se v praxi uplatňuje při určování otcovství čím dál tím méně, jelikož stoupá počet dětí rodících se mimo manželství, jak dokládá níže uvedený Graf 3.

⁵⁷ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 97

Graf 3: počty dětí narozených do manželství a mimo něj v letech 1996 - 2011⁵⁸.

4.3. URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE DRUHÉ PŘÁVNÍ DOMNĚNKY

Druhá vyvratitelná právní domněnka otcovství je obsažena v ust. § 52 zákona o rodině a spočívá v souhlasném prohlášení obou rodičů dítěte. Aplikace druhé právní domněnky je možná pouze a jedině za předpokladu, že otcovství nebylo určeno první právní domněnkou, popř. již pomocí první právní domněnky určeno bylo, ale následně došlo k popření otcovství z této domněnky vzešlého.

⁵⁸ zdroj dat: Český statistický úřad, www.czso.cz

Dle ust. § 52 odst. 1 zákona o rodině se za otce považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem. Takové prohlášení není třeba činit současně, otcovství k dítěti je určeno, jakmile k prohlášení jednoho z rodičů přistoupí prohlášení druhého, jímž je za otce prohlášen stejný muž. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu pokud takové prohlášení matky je uvedeno v protokolu sepsaném u soudu v den, který předcházal dni, kdy shodné prohlášení učinil do protokolu u soudu matkou označený muž, není třeba k určení otcovství dalšího souhlasného prohlášení matky.⁵⁹

Dochází také k případům, kdy matka podá žalobu na určení otcovství proti muži, který následně prohlásí, že je otcem daného dítěte. Následné prohlášení matky se pak již nevyžaduje. Ačkoli tedy formálně matka prohlášení neučinila, z materiálního hlediska došlo k projevu vůle obou rodičů směřujícímu k určení otcovství jednoho a téhož muže a vyžadování dodatečného prohlášení matky se jeví jako nadbytečné. Ke shodnému závěru dospěl Nejvyšší soud.⁶⁰

Prohlášení dle uvedeného ustanovení je možné uskutečnit před matričním úřadem. Matriční úřady jsou dle ust. § 1 vyhlášky Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb. vymezeny jako obecní úřady, městské úřady, magistráty územně nečleněných statutárních měst, v hlavním městě Praze úřady městských částí, v územně členěných statutárních městech úřady městských obvodů nebo úřady městských částí a konečně pro území vojenských újezdů újezdní úřady, které vedou knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí a vykonávají další činnosti stanovené zákonem.

Osoba, jež činí prohlášení, kterým určuje otcovství k dítěti, činí právní úkon a musí tak dostat náležitostí právních úkonů dle ust. § 37 a násl. občanského zákoníku. Ačkoli „v odborné literatuře se lze setkat s názorem, že jde o zvláštní rodinněprávní úkon, na který se nevztahují ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech, nelze s tímto názorem patrně souhlasit. Zákon o rodině totiž nemá obecná ustanovení o právních úkonech, a pokud by byla v případě určení otcovství podle ust. § 52 zákona o rodině vyloučena aplikace občanského zákoníku, nebyla by právně významnou skutečností, že ten, kdo úkon činí, je nezpůsobilý k právním úkonům anebo jedná pod fyzickým nátlakem. Proto novější literatura s odkazem na ust. § 104 zákona o rodině

⁵⁹ Srov. NS, sp. zn. Cpj 139/83

⁶⁰ Srov. NS, sp. zn. Cpj 41/79

správně zdůrazňuje, že projevy vůle podle ust. § 52 zákona o rodině musí mít náležitosti stanovené ust. § 37 a násl. občanského zákoníku.⁶¹

V případě, že je prohlášení činěno před soudem, může se tak stát buď v rámci řízení dle ust. § 54 odst. 1 zákona o rodině, nebo v průběhu řízení dle ust. § 73 občanského soudního řádu, přičemž řízení dle posledně zmíněného ustanovení bude vedeno za situace, kdy se narodí dítě, u něhož nedošlo k určení otcovství pomocí první právní domněnky, ani souhlasným prohlášením rodičů před orgánem, který vede matriku. Za takových předpokladů vyslechne předseda senátu toho, koho matka označuje za otce, zda on sám uznává své otcovství. Pokud takto dojde k souhlasnému prohlášení rodičů o otcovství, uvede se tato skutečnost do protokolu a je oznámena orgánu, který vede matriku narození, v níž je dítě zapsáno. Avšak jestliže takto k určení otcovství nedojde a matka v přiměřené době nepodá návrh na určení otcovství, ustanoví předseda senátu dítěti opatrovníka k podání takového návrhu a k tomu, aby dítě v řízení zastupoval. K uvedenému je příslušný soud dle ust. § 88 písm. c) občanského soudního řádu.

Na základě ust. § 108 občanského soudního řádu soud řízení o určení otcovství zastaví, jestliže došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Zmíněné ustanovení při tom nehovoří o skutečnosti, zda musí být takovým souhlasným prohlášením určen otcem dítěte muž, který je účastníkem řízení. Lze tedy dovozovat, že nikoli, což plyne také z logiky věci. Dalším neméně důležitým ustanovením občanského soudního řádu, jež se váže k řízení o určení otcovství, je ust. § 113, na základě kterého je s řízením o určení otcovství spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte.

Ačkoli dle dikce ust. § 52 zákona o rodině může být otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, není právní úpravou řešena situace, kdy by bylo prohlášení učiněno mužem, který není biologickým otcem dítěte. Lze pouze zmínit, že v takovém případě, kdy by muž (a případně i matka dítěte) věděl, že není genetickým otcem, by se pravděpodobně jednalo o obcházení zákona, jelikož tento muž by měl právo nabýt příbuzenský vztah k dítěti legálně prostřednictvím osvojení.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 252-3

Problematickou se může jevit situace, kdy ať už jeden, nebo oba rodiče, jsou nezletilí. Nicméně i na toto zákonodárce pamatoval v novele uskutečněné zákonem č. 91/1998 Sb., kdy byl do ust. § 52 vložen odst. 2, podle kterého musí být prohlášení nezletilého rodiče o otcovství učiněno vždy před soudem. Je při tom třeba současně přihlídnout k ust. § 9 občanského zákoníku zabývajícimu se právními úkony nezletilých a doplnit, že nezletilí mají způsobilost jen k těm právním úkonům, které jsou svojí povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Nejvyšší soud se touto otázkou zabýval a projevil názor, že otcovství může být určeno souhlasným prohlášením nezletilých rodičů, pokud je takové prohlášení přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení. Způsobilost nezletilého je posuzována z objektivního hlediska, není rozhodné, zda předpokládané vyspělosti skutečně dosáhl.⁶²

Skutečnost, že nezletilý rodič je povinen učinit prohlášení před soudem má pravděpodobně původ ve snaze zákonodárce poskytnout nezletilému co možná takovou ochranu, aby nedošlo k poškození jeho zájmů a aby nedošlo k neuváženému kroku nezletilého, který není schopen domyslet důsledky svého současného jednání do budoucna. Pokud by se nezletilý rodič pokusil uskutečnit prohlášení o otcovství před matričním úřadem, bude takové prohlášení shledáno absolutně neplatným právním úkonem.

Před přijetím uvedené novelizace zákona o rodině byla prohlášení o otcovství praktikována před matričními úřady, tyto ale navíc vyžadovaly přivolení rodičů nezletilého, dá se tedy říci, že dříve na zájmy nezletilého dohlíželi v tomto ohledu přímo jeho rodiče, ačkoli de iure nebylo jejich přivolení relevantní „neboť občanský zákoník i zákon o rodině od svého vzniku jednoznačně stojí na stanovisku, že nezletilý buď způsobilost k právnímu úkonu má, a pak jej činí sám, nebo tuto způsobilost nemá, a pak právní úkon činí jeho jménem zákonní zástupci“⁶³.

Ačkoli druhá právní domněnka otcovství spočívá v souhlasném prohlášení rodičů, jsou chvíle, kdy postačuje pouze prohlášení otce a prohlášení matky se

⁶² Srov. NS, sp. zn. 5 Cz 97/80

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 256

nevyžaduje. Jedná se o případy, kdy matka nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou (ust. § 52 odst. 3 zákona o rodině). Právní úprava bohužel přesně nedefinuje, kdy matka nemůže posoudit význam svého jednání, lze nicméně dovodit, že pokud by matka byla zbavena způsobilosti k právním úkonům pro duševní poruchu, která není jen přechodná, budou předpoklady ust. § 52 odst. 3 zákona o rodině naplněny. Matka by pravděpodobně nebyla schopna posoudit význam svého jednání ani za situace, kdy by byla její způsobilost k právním úkonům pouze omezena v osobní oblasti, a to pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů, jak vyplývá z ust. § 10 občanského zákoníku. Pro úplnost pouze uvádím, že zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům nemusí být trvalého charakteru a může být změněno nebo dokonce zcela zrušeno, změní-li se situace na straně matky, případně odpadnou-li zcela důvody, které k omezení či zbavení její způsobilosti vedly.

Mnohem citlivější téma ale představuje definování situace, kdy prohlášení matky není třeba, je-li jeho opatření spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Domnívám se, že v tomto případě by mělo být právní úpravou jednoznačně určeno, kdy se o takový případ jedná a kdy naopak nikoli, jelikož jde o velmi závažné omezení matky v procesu určení otcovství a matka by se následně mohla domáhat toho, že k určení otcovství pouhým prohlášením muže nedošlo, jelikož opatření jejího prohlášení bylo možné bez jakýchkoli těžko překonatelných překážek. Za těžko překonatelnou překážku by se však dalo, zřejmě bez zásadních pochybností, považovat to, že matka je osobou nezvěstnou, přičemž ale místo pobytu dítěte známo je. S ohledem na význam prohlášení, kterým je určováno otcovství k dítěti, se ale uvedená právní úprava jeví jednoznačně jako nedostatečná.

Otcovství lze určit také k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato (ust. § 53 zákona o rodině), a to jednak za podmínek uložených ust. § 52 zákona o rodině a jednak dále za předpokladu, že žena je v době prohlášení těhotná. Pokud by bylo později zjištěno, že žena otěhotněla až následně, po učiněném prohlášení určujícím otcovství, bylo by takové prohlášení učiněno předčasně a nemělo by právní relevanci. Určení otcovství k nenarozenému dítěti nabude právních účinků až okamžikem narození dítěte za předpokladu, že se dítě narodí živé.

Pokud by ve vztahu k jednomu a témuž nenarozenému dítěti učinilo prohlášení o určení svého otcovství více mužů postupně, což je samozřejmě možné, vezmeme-li v potaz, že standardně trvá těhotenství ženy devět měsíců, které představují poměrně dlouhé období, nedává právní úprava jasné stanovisko pro určení, kdo bude nakonec de iure otcem dítěte. Zřejmě by bylo nejsprávnější přiklonit se k závěru, že „otcovství je neurčené a ponechat jeho určení soudu.“⁶⁴

Dalším případem, kdy je nezbytné řešit střet dvou, případně více mužů, v souvislosti s otcovstvím k ještě nenarozenému dítěti, je situace, za které je otcovství nejprve souhlasně prohlášeno v době těhotenství matky, přičemž matka později, opět ještě za trvání těhotenství, vstoupí platně do manželství s jiným mužem a dítě se tak narodí v manželství. Jak bylo nicméně uvedeno na začátku této kapitoly, právní domněnky se uplatňují dle přesně stanoveného pořadí a pokud se může uplatnit první domněnka otcovství, uplatní se, a další již aplikována nebude. V nastíněném případě se tedy za otce narozeného dítěte bude jednoznačně považovat muž, který je manželem matky, přičemž fakt, že k prohlášení o otcovství došlo ještě před uzavřením manželství, zde nemá žádnou důležitost.

4.3.1. Druhá právní domněnka dle nového občanského zákoníku

Podle nového občanského zákoníku se, ve spojení s druhou právní domněnkou, má za to, že otcem je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže, přičemž takto lze určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato (ust. § 779 odst. 1 nového občanského zákoníku). Nový občanský zákoník hovoří o souhlasném prohlášení matky a muže, jehož otcovství se tímto prohlášením určuje oproti zákonu o rodině, který stanoví, že otcovství je určeno souhlasným prohlášením rodičů. V novém občanském zákoníku tak došlo, dle mého stanoviska, ke zpřesnění formulace, jelikož pokud bychom vzali předmětné ustanovení zákona o rodině zcela doslovně a použili bychom tak výklad čistě gramatický, není z něj jasné, zda rodiče, kteří souhlasně prohlašují otcovství k dítěti, mohou toto otcovství prohlásit ve prospěch muže zcela odlišného od muže, který je jedním z rodičů a jenž otcovství

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 259

prohlašuje, či nikoli. Logicky se však při zkoumání souvislostí dobereme závěru, že to možné není a že otcovství lze souhlasně prohlásit pouze a jedině ve vztahu k muži, jenž sám prohlášení činí.

Prohlášení se na základě nového občanského zákoníku činí osobně před soudem nebo před matričním úřadem. Nezletilý, který není plně svéprávný, činí prohlášení vždy před soudem. Obecně činí-li prohlášení ten, kdo není plně svéprávný, může jej učinit pouze před soudem, přičemž soud podle okolností případu posoudí, zda ten, kdo není plně svéprávný, je schopen jednat sám, nebo za něho bude jednat jeho opatrovník. Zmiňovaná ustanovení nového občanského zákoníku se velmi podobají stále ještě účinné právní úpravě obsažené v zákoně o rodině. Nově je však výslovně stanoveno, že nejen nezletilý rodič, ale také jiná osoba, která není plně svéprávná, může činit dané prohlášení pouze před soudem.

Ve shora uvedeném se setkáváme s novým pojmem „svéprávnost“, který v novém občanském zákoníku nahrazuje dosavadní výraz „způsobilost k právním úkonům“, pro úplnost uvádím, že pojem „právní úkon“ již v novém občanském zákoníku nenalezneme. Dle ust. § 15 odst. 2 předmětného kodexu je svéprávnost způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). „Označení „svéprávnost“ je navíc věcně správné, neboť vyjadřuje, že kdo je s to vlastním jednáním nabývat subjektivní práva a zavazovat se k povinnostem, je osobou svého práva (sui iuris).“⁶⁵

Dále dle ust. § 781 nového občanského zákoníku nemůže-li matka pro duševní poruchu posoudit význam svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou, není možné určit otcovství souhlasným prohlášením. V porovnání se zákonem o rodině je třeba dodat, že v nové právní úpravě se již nevyskytuje v souvislosti s druhou právní domněnkou možnost, aby bylo otcovství určeno bez prohlášení matky.

Dle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku „platí pro řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů pravidla Úmluvy o právech dítěte a ustanovení tohoto zákona ... o právech dítěte, tudíž popřípadě i pravidla o potřebě ustavení opatrovníka apod. Takto je třeba ustavit opatrovníka vždy, jde-li o dítě již

⁶⁵ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 76

narozené. Opatrovníka lze ustanovit i dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Jedná se o ochranu zájmů dítěte, proto pokud je dítě dostatečně schopné záležitosti uznání otcovství porozumět, má se mu dostat řádné informace, aby se mohlo k věci vyjádřit. To by mělo platit obdobně i v řízení před matričním úřadem.⁶⁶

Ust. § 782 nového občanského zákoníku vložili zákonodárci do zákoníku z důvodu možných nejasností, které byly nastíněny výše v souvislosti s otázkou, zda je prohlášení o otcovství právním úkonem, na který lze aplikovat ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech, nebo zda je právním úkonem zvláštním, tzv. rodinněprávním. Na základě nového občanského zákoníku se na prohlášení otcovství jako zvláštní projev vůle použijí obecná ustanovení o právním jednání, není-li stanoveno jinak, přičemž neplatnosti se lze dovolat jen ve lhůtě pro popření otcovství. Toto ustanovení⁶⁷ „by mohlo chránit muže zakládajícího druhou domněnkou otcovství svým prohlášením v situaci, kdy jej matka uvedla v omyl.“⁶⁸

4.4. URČENÍ OTCOVSTVÍ DLE TŘETÍ PRÁVNÍ DOMNĚNKY

Není-li otcovství k dítěti určeno prostřednictvím první právní domněnky, tedy nesvědčily-li otcovství manželu matky dítěte a nedošlo-li ani k platnému souhlasnému prohlášení rodičů o otcovství, může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud⁶⁹.

Možnost podání návrhu mužem tvrdícím o sobě, že je otcem dítěte, byla do zákona o rodině vložena až jeho novelizací zákonem č. 91/1998 Sb. Stav, kdy takový návrh směla podat pouze matka dítěte a samo dítě, byl vnímán jako stav vůči možnému otci diskriminující. Aktuálním zněním zákona o rodině bylo postavení matky a muže, jenž se za otce považuje, v tomto aspektu do značné míry postaveno naroveň. „Současný právní stav reflektuje též obsah dokumentů Rady Evropy, zejména Úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství, která možnost obou rodičů žalovat na určení otcovství předpokládá. Předchozí stav nediskriminoval pouze muže,

⁶⁶ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 342

⁶⁷ ust. § 782 NOZ

⁶⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 5.

⁶⁹ ust. § 54 ZoR

ale i dítě, které má článkem 7 Úmluvy o právech dítěte zakotveno právo znát svůj biologický původ, znát své rodiče a ve smyslu ust. čl. 18 být oběma svými rodiči vychováváno.⁷⁰

Jak vyplývá ze shora uvedeného, k tomu, aby se soud začal zabývat určením otcovství ke konkrétnímu dítěti dle ust. § 54 zákona o rodině, je třeba, aby byl podán návrh. Podání návrhu není omezeno žádnou lhůtou. Pokud podá takový návrh, resp. žalobu nezletilé dítě, musí být zastoupeno opatrovníkem, kterého ustanovil soud a kterým bývá tradičně orgán sociálněprávní ochrany dětí. Matka v těchto případech nemůže dítě zastupovat z důvodu velmi pravděpodobného střetu zájmů. Žalovaným je standardně muž, jehož otcovství má být určeno. Nicméně díky novince, kterou přinesl zmiňovaný zákon č. 91/1998 Sb. může žalovat na určení otcovství také muž, který je přesvědčen o tom, že je otcem dítěte, přičemž v takovém případě bude na straně žalovaných stát matka a dítě.

V souvislosti s uvedeným je třeba zmínit ust. § 55 zákona o rodině, které upravuje případ, kdy již není domnělý otec naživu. Za takové situace se návrh na určení otcovství podává proti opatrovníkovi, kterého ustanovil soud. Ačkoli zmiňované ustanovení používá výraz „opatrovník“, ustanovení opatrovníka zemřelé osobě občanský soudní řád nezná. Pokud tu ale je taková povinnost daná zákonem o rodině, soud bude postupovat dle ust. § 192 občanského soudního řádu a opatrovníka ustanoví. „Není-li domnělý otec naživu, podává se žaloba o určení otcovství proti opatrovníkovi kterého soud ustanovil (§ 55 zák. o rod.). Pasivně legitimovaným v takových případech není zemřelý domnělý otec zastoupený opatrovníkem, nýbrž opatrovník, který musí být ustanoven před zahájením řízení. Příslušnost soudu se pak řídí ve smyslu ustanovení § 84 o.s.ř. bydlištěm opatrovníka, nikoli posledním bydlištěm domnělého otce, který již není naživu.“⁷¹

S řízením o určení otcovství je spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte, v rámci něhož je matka účastnicí řízení. Takové spojení je dle mého stanoviska velmi žádoucí.

⁷⁰ HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2011, str. 221

⁷¹ Srov. NS, sp. zn. Cpj 41/79

Pakliže již bylo řízení o určení otcovství zahájeno, bude soud provádět důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu dle ust. § 54 odst. 2 zákona o rodině ve spojení s ust. § 120 odst. 2 občanského soudního řádu, přičemž provede i jiné důkazy, než pouze ty, které byly účastníky navrhovány. Ačkoli se tedy každá ze stran snaží prostřednictvím předkládaných důkazů podložit svá tvrzení, je především na soudu, aby zjistil skutečný stav věci a obstaral patřičné množství relevantních důkazů, jak dokládá rozsudek Nejvyššího soudu, na základě kterého je „úkolem soudu náležitým způsobem zjišťovat nejen všechny okolnosti, které tvoří skutkový základ domněnky otcovství svědčící žalovanému ve smyslu ust. § 54 odst. 2 zákona o rodině, nýbrž i okolnosti vylučující jeho otcovství.“⁷² Právní rodičovství, resp. právní otcovství, by mělo být, pokud možno, v souladu s rodičovstvím, resp. otcovstvím, faktickým založeným genetickou příbuzností a soud by tak měl mít stále na paměti, že rozhoduje o otázce zásadní jednak z pohledu účastníků samotného řízení, ale také z pohledu celospolečenského.

Dle domněnky vyjádřené v ust. § 54 odst. 2 zákona o rodině se za otce považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují. „Ustanovení § 54 odst. 2 zákona o rodině obsahuje ve skutečnosti dvě normy. Podle základní normy soud rozhodne, že otcem dítěte je muž, který s matkou souložil v rozhodné době, podle protinormy se základní norma neuplatní, vylučují-li otcovství tohoto muže závažné okolnosti.“⁷³ Od první a druhé domněnky otcovství se posledně uvedená velmi liší, jelikož k tomu, aby mohla být uplatněna, je zapotřebí rozhodnutí soudu.

V rámci řízení probíhá dokazování podle výše uvedeného. Žalobce (a může se v tomto případě jednat i o muže, který o sobě tvrdí, že je otcem) se snaží prokázat, že k souloži za podmínek předmětného ustanovení došlo, žalovaný naopak prokazuje, že otcovství vylučují závažné okolnosti. Za takové závažné okolnosti lze na příklad považovat neschopnost muže zplodit dítě. Naopak závažnou okolností vylučující otcovství muže není pouhá skutečnost, že byly při prokázané souloži použity

⁷² Srov. NS, sp. zn. 5 Cz 151/67

⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 266

antikoncepční prostředky, taková okolnost se však nastane v případě, že je znaleckým posudkem oplodnění matky za použití daných antikoncepčních prostředků zcela vyloučeno.

V soudní praxi dochází velmi často k případům, kdy se žalovaný, v tomto případě standardně domnělý otec dítěte, brání určení otcovství tvrzením, že matka nesouložila v rozhodné době pouze s ním, ale také s dalšími muži. Naše právní úprava tuto námitku (*exceptio plurium contubernium*) neuznává, i kdyby bylo tvrzení žalovaného muže pravdivé, avšak takové tvrzení nelze v rámci soudního řízení nechat bez povšimnutí, nýbrž je třeba se jím dále zabývat. Uvedené dokazuje mimo jiné rozsudek Nejvyššího soudu, podle něhož „ustanovení § 54 odst. 2 zákona o rodině neodůvodňuje názor, že snad prokázané pohlavní styky matky dítěte s jinými muži v rozhodné době jsou samy o sobě důvodem zamítnutí žaloby o určení otcovství; vyvrácení domněnky otcovství podle ust. § 54 odst. 2 zákona o rodině musí být zcela určité.“⁷⁴ Uvedené problematiky se dotýká také další rozsudek Nejvyššího soudu, ve kterém Nejvyšší soud vyjadřuje své stanovisko s tím, že „pokud žalovaný muž tvrdí v řízení o určení otcovství, že není otcem dítěte a že otcem je jiný muž, kterého označí, a uvede pro toto tvrzení závažné důvody, pak nelze jeho tvrzení ponechat bez povšimnutí. V takových případech je třeba podrobně vyslechnout matku i označené muže o jejich stycích s matkou v rozhodné době. Jestliže styky těchto mužů s matkou v uvedené době jsou prokázány, pak zákonná domněnka otcovství svědčí nejen žalovanému, ale i těmto mužům. Není správný názor, že námitkou více mužů, kteří souložili s matkou dítěte, není třeba se zabývat, jestliže žalovanému muži svědčí domněnka podle ustanovení § 54 odst. 2 zákona o rodině a nejsou dány ani jiné závažné okolnosti, které by otcovství žalovaného vylučovaly.“⁷⁵

Dokazování se dnes v řízeních o určení otcovství odehrává zejména prostřednictvím znaleckých posudků, a to zejména z oborů hematologie, lidské genetiky, gynekologie a sexuologie. Díky vědeckému pokroku, který se odehrál v několika posledních desetiletích na poli výzkumu lidské DNA, je nyní možné s téměř sto procentní pravděpodobností zjistit, zda konkrétní muž je či není biologickým otcem

⁷⁴ Srov. rozhodnutí NS zveřejněné pod číslem 4/1969

⁷⁵ Srov. NS, sp. zn. Cpj 41/79

dítěte. Soud tak po provedeném dokazování může s pravděpodobností hraničící s jistotou v rozsudku určit, zda daná osoba je otcem dítěte.

Uvažujme nyní případ, kdy již domnělý otec není naživu. Je třeba říci, že dokazování v rámci řízení probíhá v zásadě shodně jako v řízení běžném s tím rozdílem, že zde mají větší váhu nepřímé důkazy, jelikož domnělého otce zde není možné podrobit výslechu. „Určení otcovství v řízení o žalobě o určení otcovství, podané proti soudem ustanovenému opatrovníkovi muže, který už není naživu, se soudem prováděné dokazování zaměří kromě výslechu matky dítěte, o jehož určení otcovství jde (popřípadě jiné žalující osoby), také např. na svědecký výslech všech osob informovaných o vztazích muže, který už není naživu, a matky žalující o určení otcovství tohoto muže k ní, jakož i provedení důkazu konstatováním obsahu všech písemností a listin předložených a uvedených v řízení k doložení tvrzení žalující osoby. Provést je třeba důkaz i konstatováním spisu o řízení o dědictví muže, jehož otcovství má být určeno, a nelze opomenout i možnost zjištění krevní skupiny (složení krve) ze zdravotní dokumentace tohoto muže pro účely případného provedení důkazu krevní zkouškou s využitím údajů této dokumentace.“⁷⁶ Někdy se dokonce objevují názory, že není-li naživu ani matka dítěte, není možné taková řízení vůbec vést, a to z toho důvodu, že absence její výpovědi je krajně důležitá.

Vrátíme-li se nyní ke klasickému řízení o určení otcovství, uvedu pro úplnost, co již bylo řečeno v jedné z předchozích kapitol, totiž, že soud řízení o určení otcovství zastaví, jestliže došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, nebo také v případě, kdy bylo dítě nezrušitelně osvojeno⁷⁷. (Avšak i za předpokladu, kdy uvažujeme, že otcovství bylo určeno dle věty předchozí, má soud povinnost zabývat se dále výživou a výchovou dítěte.) Pokud nenastane důvod pro zastavení řízení o určení otcovství, soud nakonec rozhodne rozsudkem. Dnem, kdy rozsudek ve věci paternitního sporu, kterým bylo určeno otcovství k dítěti, nabyl právní moci, je současně dnem, kdy vznikají právní vztahy mezi otcem a dítětem, ale také mezi dítětem a širší rodinou otce. Rozsudek má tedy konstitutivní účinky a jako takový působí ex nunc. Z uvedeného je zřejmé, že není možné, aby bylo řízení ukončeno smírem, což podkládá ust. § 99 odst. 1 občanského soudního řádu.

⁷⁶ Srov. NS, sp. zn. 5 Cz 23/92

⁷⁷ ust. § 108 OSŘ

4.4.1. Třetí právní domněnka dle nového občanského zákoníku

V případě třetí právní domněnky došlo v novém občanském zákoníku, který ji upravuje v ust. § 783, oproti zákonu o rodině k jedné zásadní změně. Tuto změnu představuje zkrácení nejkratší možné doby mezi narozením dítěte a souložením matky s mužem, který je dle třetí domněnky považován za otce dítěte. Konkrétně byla doba zkrácena z původních sto osmdesáti dnů na sto šedesát dnů, a to z důvodu pokroku lékařské vědy v postnatální péči, která je dnes, zejména v České republice, na vynikající úrovni a daří se tak zachraňovat životy i velmi předčasně narozených dětí. Podotýkám, že uvedené zkrácení je dle mého názoru v pořádku, jelikož zmiňovaných sto osmdesát dní bylo stanoveno jako rozhodná doba již ABGB a dokonce i římským právem s tím, že úspěchy medicíny, jichž bylo dosaženo hlavně za posledních několik desetiletí, nelze v právu přehlížet.

I nadále je novým občanským zákoníkem upraveno, že v souvislosti s třetí domněnkou otcovství může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud. Pakliže domnělý otec již nežije, podává se návrh proti opatrovníkovi, kterého k tomu jmenuje soud.

4.5. UMĚLÉ OPLODNĚNÍ VE VZTAHU K OTCOVSTVÍ

Díky skutečnosti, že je umožněno podstoupit umělé oplodnění párům, které neuzavřely manželství, vyvstala potřeba upravit de iure otcovství k takto zplozenému dítěti. Do zákona o rodině bylo tedy zákonem č. 227/2006 Sb., vloženo ustanovení § 54 odst. 3, které se právě touto problematikou zabývá.

Na úvod bych ráda zopakovala, že umělé oplodnění se dle § 3 zákona o specifických zdravotních službách provádí jednak přenosem lidského embrya (které bylo vytvořeno oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy) do těla ženy, jednak ale také pouhým zavedením pročištěných spermií do pohlavních orgánů ženy, přičemž tato technika se nazývá intrauterinní inseminace a je technikou nejjednodušší a nejméně nákladnou.

Umělé oplodnění je léčbou neplodnosti muže či ženy, jestliže je málo pravděpodobné nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem nebo aby donosila životaschopný plod, a jiné způsoby léčby její neplodnosti nebo neplodnosti

muže nevedly nebo s vysokou pravděpodobností nepovedou k jejímu otěhotnění (ust. § 3 odst. 1 zákon o specifických zdravotních službách).

Provedení umělého oplodnění je možné pouze za předpokladu, že byla neplodným párem podána k takovému úkonu písemná žádost. Mezi umělým oplodněním a podáním takové žádosti nesmí uplynout doba delší než šest měsíců. Oproti původní úpravě představované zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, došlo k zásadnímu zkrácení uvedené doby, když starší právní norma stanovila, že žádost nesmí být starší dvaceti čtyř měsíců. V čem se naopak původní i nová právní úprava shodují, je ustanovení, na základě kterého není možné provést umělé oplodnění ženě, jež má k muži, s nímž předložila žádost, příbuzenský vztah vylučující podle jiného právního předpisu uzavření manželství.

Neplodný pár je povinen před zahájením metod a postupů umělého oplodnění udělit písemný souhlas, tento pak musí být opakovaně udělen před každým provedením umělého oplodnění (ust. § 8 zákona o specifických zdravotních službách). Dle výše uvedeného je zřejmé, že zdravotnickým zařízením nebude, nebo by být alespoň nemělo, provedeno umělé oplodnění, pakliže mu nebude předcházet písemný souhlas muže. Tento souhlas je nepochybně právním úkonem ve smyslu ust. § 34 a násl. občanského zákoníku a na muže jsou tak z hlediska platnosti právního úkonu i zde kladeny požadavky na způsobilost k právním úkonům, a dále musí být učiněn především svobodně a vážně.

Všimněme si, že umělé oplodnění je poskytováno pouze neplodným párům, ženám, které nemají partnera a chtěly by být oplodněny dárcovským spermatem, tato metoda dostupná není. Je tu zřejmý tlak zákonodárce na to, aby dítě, které se z umělého oplodnění může narodit, mělo oba rodiče, kteří ponесou rodičovskou zodpovědnost. Je diskutabilní, zda je takový tlak správný.

Konečně za předpokladu, že z umělého oplodnění vzejde nový život a dítě je počato, bude za otce považován muž, který dal k takovému umělému oplodnění souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak (ust. § 54 odst. 3 zákona o rodině). „Je tak konstruována jakási „čtvrtá“ domněnka otcovství pro muže, který dal souhlas k umělému oplodnění.“⁷⁸ Taková domněnka se ale samozřejmě uplatní pouze za

⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 274

předpokladu, že se dítě nenarodí do manželství. Manželství ve spojení s umělým oplodněním zmiňuje zákon o rodině v ust. § 58 odst. 2, na základě kterého má manžel matky omezenou možnost popřít otcovství, jelikož dle tohoto ustanovení otcovství k dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky nelze popřít. Jediným případem, kdy by bylo popření možné, je situace, kdy se prokáže, že matka dítěte otěhotněla jinak.

Bylo by nyní na místě pozastavit se nad tím, proč zákon o rodině hovoří v souvislosti s umělým oplodněním stále o souhlasu muže. Jistě, jak již bylo uvedeno, společnost spočívá na tradici, že rodičovská zodpovědnost by měla být vždy rozdělena mezi otce a matku a tíhu této zodpovědnosti by na svých bedrech neměl nést pouze jeden z nich. Nicméně proč není zákonem stanoveno, že otcem je muž, který k umělému oplodnění poskytl zárodečné buňky? Je tak samozřejmě z toho důvodu, že oplodnění ženy se neděje vždy semenem muže, který dal k umělému oplodnění souhlas. Takový muž ač chce být otcem, biologicky jím být bohužel někdy nemůže a spolu s partnerkou volí cestu právě umělého oplodnění. Z medicínského hlediska hovoříme o tom, že inseminaci rozlišujeme na inseminaci homologní (oplodnění semenem manžela, popř. muže, který dal k umělému oplodnění souhlas) a heterologní (oplodnění semenem dárce). Stejně jako v případě dárce vajíček ani u dárce spermatu nedochází ke vzniku právního vztahu mezi dárce a dítětem narozeným z umělého oplodnění. Právní vztah je tady založen, pokud není žena vdaná, souhlasem muže danému za účelem provedení umělého oplodnění ženy. Skutečnost, že muž, jenž souhlasil s umělým oplodněním, dítě nezplodil, je právně nerelevantní.

Uvažujme nyní situaci, kdy žena je vdaná, nedaří se jí otěhotnět a chce podstoupit léčbu prostřednictvím umělého oplodnění, na místo svého manžela však o souhlas požádá jiného muže a ačkoli by zdravotnické zařízení nemělo provést takové umělé oplodnění, je tu určitá možnost, že standardní postupy se obejdou a umělé oplodnění bude provedeno. V takovém případě, pokud se z umělého oplodnění narodí dítě, uplatní se automaticky první domněnka otcovství a manžel matky bude považován za otce. Chtěl-li by následně popřít k takovému dítěti své otcovství, bude mu to umožněno a to dokonce i za předpokladu, že se dítě narodí mezi stoosmdesátým a třístým dnem od umělého oplodnění, jelikož na tento případ není možné aplikovat zmiňované ust. § 58 odst. 2 zákona o rodině z důvodu absence souhlasu manžela matky.

Popření zde bude možné za stejných podmínek, jako by k umělému oplodnění ženy nedošlo.

Pro zajímavost doplňuji závěrem, že nezvyklá a z právního i etického úhlu pohledu komplikovaná situace by nastala tehdy, pokud by došlo k narození dítěte z umělého oplodnění, k němuž by bylo použito sperma zemřelého manžela ženy, přičemž oplodnění by se odehrálo po uplynutí třístého dne po zániku manželství. Ačkoli by bylo dítě zplozeno manželem ženy, nedošlo by tu k aplikaci první právní domněnky a nebylo by pravděpodobně ani možné použít ustanovení § 54 odst. 3 zákona o rodině, dle něhož svědčí otcovství muži, který dal k umělému oplodnění souhlas, jelikož souhlas musí být učiněn před každým oplodňováním dle zákona o specifických zdravotních službách. Dalo by se snad pouze podotknout, že k takovým situacím pravděpodobně v praxi nedochází a případům, které by se podobaly nastíněné situaci je předcházeno, a to nejen vzhledem k tomu, že by pak nastala velmi problematická právní situace, ale také z pohledu matky, která by nosila a následně porodila dítě muži, jenž by byl již v době jejího oplození mrtvý. Jakkoli by však byla pro takovou ženu nastalá situace komplikovaná, ať už z psychologického či právního hlediska, je třeba dodat, že za určitých okolností by se její jednání popisované výše dalo pochopit a zřejmě i společensky a právně akceptovat.

5. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ

Otcovství je určováno na základě vyvratitelných právních domněnek. A jelikož se jedná o „pouhé“ domněnky, které otcovství určují, je bezpochyby, že musí ve společnosti fungovat nástroj, který právní pouto případně rozpojí. Právní domněnka totiž nezaručuje, jak plyne z výše uvedeného, shodu biologického a právního stavu. „Případný rozpor mezi právním a biologickým otcovstvím tak vyvolává legitimní otázku, jakým způsobem má být z právního hlediska zabezpečeno jeho odstranění. Nelze přitom opomenout skutečnost, že takovýto stav zároveň závažným způsobem zasahuje do soukromé sféry právního otce, který není biologickým otcem a jehož právní otcovství bylo určeno pouze na základě domněnky otcovství. Tím se promítá i do jeho soukromého a rodinného života ve významu, jak tento pojem vymezuje ust. čl. 10 odst.

2 Listiny základních práv a svobod, a zároveň může zasahovat i do práva dítěte znát své rodiče ve smyslu ust. čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.⁷⁹

Je třeba, aby bylo právním řádem umožněno muži, jehož otcovství bylo určeno na základě právní domněnky, aby se prokázáním skutečnosti, že není biologickým otcem dítěte, mohl domáhat ochrany svých práv ve smyslu popření otcovství.

Popření otcovství je možné dnes, stejně jako tomu bylo již v římském právu, pouze s tím rozdílem, že nyní jsou pravidla sice stanovena striktněji, za to se ale při použití moderní medicíny dobereme výsledků ohledně otcovství daleko jistějších. Praxe popírání otcovství funguje ve společnosti, dle mého mínění, stejně dlouho, jako samotné domněnky otcovství.

V římském právu existovala domněnka stanovující, že otcem dítěte je manžel matky. Tento pak mohl domněnku vyvrátit, pokud prokázal, že otcem dítěte být nemůže. Prokazoval tak vzhledem k tehdejší nemožnosti opřít se o exaktní výsledky lékařské vědy pravděpodobně svou nepřítomnost v době, kdy bylo dítě počato, případně se uchýlil k prokázání své neplodnosti. Na obdobných principech bylo postaveno popírání otcovství v obecném zákoníku občanském a rovněž v zákoně o právu rodinném, kde však již byla problematika zpracována podrobněji a značně se podobala právní úpravě dnešní.

Popíráním otcovství se ve svých rozhodnutích zabýval také Evropský soud pro lidská práva. Zejména v rozsudku Kroon proti Nizozemsku vyslovil stanovisko, že není dovoleno převážení právní domněnky nad biologickou a sociální realitou, aniž by byl brán zřetel na zjištěné skutečnosti a přání dotčených osob. Dalším pro tuto problematiku zásadním rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva je rozsudek Shofman proti Rusku, o kterém bude pojednáno níže.

Momentálně stále ještě účinný zákon o rodině obsahuje právo popřít otcovství v ust. § 57 a násl. a poměrně detailně je tu rozebrána možnost popřít otcovství určené jednotlivými právními domněnkami.

Popření první vyvratitelné domněnky otcovství je umožněno manželovi matky, kterému logicky dle této domněnky otcovství svědčí, dále ale také matce dítěte a v neposlední řadě nejvyššímu státnímu zástupci.

⁷⁹ Srov. nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

Otázce popření první právní domněnky je třeba věnovat větší míru pozornosti, jelikož právě v této oblasti došlo nedávno k vývoji, který byl podložen nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. Ús 15/09, jímž ke dni 31. 12. 2011 Ústavní soud zrušil původní ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině ve znění, které stanovilo, že manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem. Problémem bylo právě navázání popěrné lhůty, resp. jejího počátku, na okamžik, kdy se manžel dozví o narození dítěte. Je vysoce pravděpodobné, že manžel se o tom, že se jeho manželce narodilo dítě, dozví v den, kdy dojde k samotnému narození dítěte. De facto byl tedy počátek běhu popěrné lhůty právního otce vázán na den narození dítěte a lhůta byla stanovena pouze v délce šesti měsíců. Co se týče vůbec existence lhůty na popření otcovství, díky které není muži obecně dána možnost popřít otcovství z hlediska času neomezeně, ztotožňuji se s názorem Ústavního soudu, že je správná, jelikož se domnívám, že v rodině by měla být udržována pokud možno jistota ohledně vztahů, a to nejen těch právních. Ve smyslu uvedeného rozhodl také Evropský soud pro lidská práva v rozsudcích Rasmussen proti Dánsku nebo Shofman proti Rusku. Evropský soud pro lidská práva v posledně zmíněném rozhodnutí konstatoval porušení základního práva muže, který nemohl popřít své otcovství určené právní domněnkou, a to rozporem s ust. čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Konkrétní porušení nespočívalo v pouhé existenci popěrné lhůty (v délce trvání jednoho roku), ale v navázání počátku jejího běhu na okamžik, kdy se manžel matky dozvěděl o zapsání narození dítěte. Uvedená rozhodnutí promítl Ústavní soud také do předmětného nálezu, když shledal, že při striktním navázání počátku běhu popěrné lhůty na narození dítěte „je zcela popřena relevance okamžiku, kdy se osoba, jejíž otcovství bylo založeno na základě domněnky otcovství manžela matky, dozví relevantní skutečnosti zpochybňující jeho otcovství. Je přitom zřejmé, že teprve od tohoto okamžiku má právní otec dítěte skutečnou možnost posoudit další důsledky takového zjištění pro svůj osobní život, včetně možnosti obrátit se na příslušný orgán veřejné moci s návrhem na popření otcovství, a mezi lhůtou pro podání žaloby na popření otcovství.“⁸⁰ V době účinnosti uvedeného ustanovení v jeho znění před derogací provedenou Ústavním soudem by mohlo být teoreticky každému muži, který

⁸⁰ Srov. nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

se stane otcem na základě první právní domněnky, dáno doporučení, aby v průběhu prvních šesti měsíců od narození dítěte provedl pokud možno příslušné lékařské testy a nechal si tak zjistit, zda je také biologickým otcem dítěte. Následné dopady takového testování na rodinný život a zejména pak soužití muže s manželkou, tedy matkou dítěte jsou nasnadě. Lze konstatovat, že by byly jistě pošramoceny i za předpokladu, že by výsledky lékařských testů biologické otcovství manžela matky potvrdily.

Zmiňovaným nálezem Ústavního soudu došlo k derogaci předmětného ustanovení, přičemž nová právní úprava byla zákonodárcem provedena zákonem č. 84/2012 Sb. a nové znění ust. § 57 odst. 1 dává manželovi matky jednak subjektivní lhůtu k popření otcovství v délce šesti měsíců, která začíná běžet dnem, kdy vzniknou muži důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte, jednak je ale taková subjektivní lhůta omezena lhůtou objektivní, jež běží ode dne narození dítěte a byla stanovena v délce tří let. Dodávám, že v novém občanském zákoníku bude ona objektivní lhůta prodloužena a poběží šest let od narození dítěte. Zákonodárce tak vyhověl nálezu Ústavního soudu, když zavedl uvedenou subjektivní popěrnou lhůtu, nicméně pro udržení právní jistoty v souvislosti s otcovstvím ponechal objektivní popěrnou lhůtu, ačkoli značně prodlouženou.

Pro úplnost uvádím komparaci s právní úpravou jiných států. „Na Slovensku běží manželovi matky tříletá popěrná lhůta od doby, kdy se dítě narodilo, po uplynutí popěrné lhůty rozhoduje soud, zda povolí řízení na popření otcovství. Ve Finsku je otcovi dána dvouletá lhůta od narození dítěte, v Lotyšsku je tato lhůta rovněž dvouletá, ale běží od doby, kdy se manžel matky dozví, že jsou tu skutečnosti popírající jeho otcovství. Ve Francii je popěrná lhůta pětiletá nebo desetiletá podle toho, zda manžel matky udržuje s dítětem kontakt (zkoumá se tzv. „*possession d'état*“).“⁸¹

Možnost popřít otcovství založené první právní domněnkou má také matka, a to dle ust. § 59 odst. 2 zákona o rodině. Popěrná lhůta je tu stanovena v délce šesti měsíců a počátek běhu lhůty je vymezen narozením dítěte. Původně bylo ustanovení uvedeno slovy „Také matka“, zákon č. 84/2012 Sb. však logicky dopadl i na toto ustanovení a momentální znění ustanovení začíná pouze slovem „Matka“, jelikož podmínky pro

⁸¹ důvodová zpráva k zákonu č. 84/2012 Sb., dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=480&CT1=0>

popření otcovství již v tomto případě nejsou vymezeny stejně, a to s ohledem na lhůty, jež byly změněny ve prospěch právního otce dítěte.

V případě, že by manžel matky dítěte pozbyl způsobilost k právním úkonům a tato nezpůsobilost by vznikla před uplynutím popěrné lhůty, může otcovství popřít jeho opatrovník, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví o narození dítěte, nebo věděl-li o jeho narození již dříve, do šesti měsíců po svém ustanovení (ust. § 57 odst. 2 zákona o rodině). Pochybnosti však vyvolávají slova „pozbyl způsobilost k právním úkonům“. Je otázkou, zda tím zákonodárce myslel zbavení způsobilosti k právním úkonům, její omezení a navíc ještě duševní poruchu, která dle ust. § 38 občanského zákoníku způsobuje neplatnost právních úkonů v případě, že stihne osobu právní úkony činící. Dalo by se předpokládat, že ano, jelikož osobám trpícím duševní poruchou je v právu poskytována zvýšená míra ochrany, nicméně je faktem, že osobám, kterým soudem nebyla způsobilost k právním úkonům odňata nebo alespoň omezena, není opatrovník ustanovován.

Právo manžela popřít otcovství dětí narozených za trvání manželství je jeho ryze osobním právem. Zemře-li po uplatnění tohoto práva žalobce, je nutno řízení zastavit⁸².

Z hlediska náročnosti popírání otcovství vzniklého díky první právní domněnce, lze případy rozlišit na dvě kategorie. První kategorie případů bude představovat situace, kdy se dítě narodí mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po tom, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Tyto případy se budou řídit ust. § 58 odst. 1 zákona o rodině. Druhá kategorie pak bude zahrnovat případy narození dítěte před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství. Tyto podřídíme ust. § 58 odst. 3 a popření otcovství zde bude jednodušší.

K dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku, popř. prohlášení za neplatné, lze otcovství popřít pouze za podmínky, že je vyloučeno, aby byl manžel matky otcem dítěte. V rámci soudního řízení bude zjišťováno, zda manžel matky v kritické době s matkou dítěte souložil a pokud ano, zda byl v této době schopen zplodit dítě. Ke slovu se pravděpodobně dostanou zejména znalci se svými znaleckými posudky.

⁸² Srov. Krajský soud v Ostravě, sp. zn. 10 Co 12/66

Pakliže se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačuje k tomu, aby se za otce nepovažoval manžel matky, aby u soudu popřel své otcovství. Dříve bylo nepravděpodobné, aby takové dítě bylo zplozeno za trvání manželství a bylo udrženo při životě, jelikož sto osmdesát dní představuje pouze šest měsíců těhotenství, avšak v dnešní době vynikající postnatální péče je reálné, aby se kvůli předčasnému porodu narodilo dítě počaté v době, kdy již manželství bylo uzavřeno, a přežilo. I přesto je manželovi matky usnadněno popřít otcovství a to tím způsobem, že prokáže narození dítěte ve vymezené lhůtě, prokazovat, že dítě nezplodil, však již nemusí. Uvedené však neplatí, pokud muž v době uzavření manželství věděl, že žena, s níž vstupuje do manželství, je těhotná, anebo pokud s touto ženou souložil v době, od níž neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní.

Narodí-li se dítě do 300 dnů po rozvodu manželství a jiný muž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, lze otcovství manžela považovat za vyloučené též na základě souhlasného prohlášení matky, manžela a tohoto muže.⁸³ Takové prohlášení však musí být učiněno v rámci řízení o popření otcovství. Všimněme si dikce ustanovení, která dává soudu možnost posoudit, zda pouhé prohlášení bude považovat za dostatečné či nikoli. Jelikož i zde platí vyšetřovací zásada, pokud bude mít soud o pravdivosti učiněného prohlášení pochybnosti, přistoupí k provádění dalších důkazů.

Popření otcovství k dítěti narozenému pravděpodobně v souvislosti s umělým oplodňováním, konkrétně k dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým dnem a třístým dnem od okamžiku, kdy žena podstoupila umělé oplodňování, jež bylo vykonáno se souhlasem manžela matky, není v zásadě možné, a to na základě ust. § 58 odst. 2 zákona o rodině. Jedinou cestou by pro manžela matky bylo prokázání skutečnosti, že matka dítěte otěhotněla jinak.

Jak bylo uvedeno výše, za předpokladu, že matka po zániku manželství uzavře manželství další, a to i v poměrně krátké době, považuje se za otce dítěte její pozdější manžel, a to bez ohledu na to, zda se dítě narodilo před a nebo po uplynutí třístého dne po tom, co dřívější manželství zaniklo, popř. bylo prohlášeno za neplatné. Pokud pozdější manžel matky následně úspěšně popře své otcovství k dítěti, počíná dřívějšímu manželovi matky běžet šestiměsíční lhůta k popření otcovství, a to dnem, kdy se tento

⁸³ ust. § 58 odst. 1, věta druhá, ZoR

dozvěděl o předmětném pravomocném rozhodnutí (ust. § 60 zákona o rodině). „Zmiňovaná úprava byla do zákona o rodině zařazena v důsledku opuštění úpravy obecného zákoníku občanského, podle které se nemohla těhotná žena po zániku dosavadního manželství provdat dříve, než porodí a bylo-li pochybné, zda je těhotná, musela vyčkat uplynutí 180 dní.“⁸⁴

Popěrná lhůta počíná dřívějšimu manželu matky běžet až dnem, kdy se dozví o takovém pravomocném rozhodnutí a jedná se tedy o lhůtu čistě subjektivní, což je dle mého stanoviska zcela správné. Formulace předmětného ustanovení je však zvolena ne příliš šťastně, protože je dle litery zákona vyžadováno, aby se dřívější manžel dozvěděl o pravomocném rozhodnutí. Lze snad dovozovat, že „jakmile se dřívější manžel dozví o rozsudku, který je v právní moci, lhůta počne běžet i v případě, že o právní moci nevěděl, neboť o rozsudku, který již byl pravomocný, věděl. Pokud se však dozví o rozsudku, který není v právní moci, nemůže lhůta začít běžet dříve, než se dozví i o tom, že rozsudek je pravomocný, případně než se dozví o skutečnostech, na jejichž základě právní moc nastala.“⁸⁵

Popření otcovství, které vzešlo ze souhlasného prohlášení rodičů, resp. v minulosti otcovství uznané, obecný občanský zákoník neumožňoval. Nicméně pokud „měl projev tento vady, mohl býti napaden jako kterýkoliv jiný projev. Tak byl-li projev tento vynucen, stal-li se omylem, nebyl-li projevující při smyslech apod.“⁸⁶ Již zákonem o právu rodinném byla situace napravena, reálné situace reflektovány, a popření otcovství z druhé právní domněnky bylo umožněno. Zákon o rodině dává takové právo muži, jehož druhá právní domněnka určuje otcem, a rovněž opět matce dítěte i nejvyššímu státnímu zástupci. Aby bylo otcovství muže úspěšně popřeno, je nutné, aby bylo vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Popírání se opět odehrává u soudu, přičemž soud je z úřední povinnosti povinen provést nejen důkazy navrhované účastníky, nýbrž i jiné potřebné ke zjištění skutkového stavu (ust. § 120 odst. 2 zákona o rodině).

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 291

⁸⁵ Tamtéž, str. 292

⁸⁶ ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1936, str. 826

Souhlasné prohlášení rodičů určující otcovství k dítěti je bezesporu právním úkonem, jak bylo vyloženo výše, je tak otázkou, zda lze samostatnou žalobou uplatnit vady právního úkonu. „Je však zřejmé, že otcovství lze podle ust. § 61 odst. 1 popřít jen tehdy, je-li vyloučeno že by matrikový otec mohl být otcem dítěte. Proto je v tomto řízení skutečnost, že souhlasné prohlášení nesplňovalo náležitosti platného právního úkonu, bezvýznamná.“⁸⁷

Lhůta pro popření otcovství dle druhé právní domněnky je stanovena v délce šesti měsíců ode dne, kdy bylo tímto způsobem otcovství určeno. Pokud by však bylo prohlášení učiněno platně ještě před narozením dítěte, skončí lhůta uplynutím šesti měsíců od narození dítěte. Jinými slovy, popření není možné před tím, než dítě dovrší prvního půl roku svého věku. V rámci uvedené lhůty smí popřít otcovství k dítěti nejen muž, který je právním otcem dítěte, ale opět také matka (ust. § 61 odst. 2 zákona o rodině).

5.1. OPRAVNĚNÍ NEJVYŠŠÍHO STÁTNÍHO ZÁSTUPCE

„Ustanovení o popěrném právu nejvyššího státního zástupce má svůj původ v § 280 odst. 2 občanského soudního řádu z roku 1950, který umožňoval generálnímu prokurátorovi podat žalobu o popření otcovství po uplynutí lhůt stanovených pro toto popření zákonem o právu rodinném, měl-li generální prokurátor „za to, že toho vyžaduje obecný zájem“. Z důvodové zprávy pak vyplývá, že šlo o výjimečné opatření k odstranění nesouladu právních vztahů se vztahy faktickými, že toto opatření nemělo být použito tam, kde to obecný zájem naléhavě nevyžadoval, a že tedy do rodinných vztahů neměla být vnášena nejistota; naopak uváženým zásahem generálního prokurátora se rodinné vztahy měly spíše upevnit.“⁸⁸

Zákonem o rodině pak bylo předmětné ustanovení přejato, pojem „žaloba“ byl nahrazen „návrhem“ a na místo „obecného zájmu“ se nyní měl vzít v potaz „zájem společnosti“. Konečně novelizací zákona o rodině uskutečněnou zákonem č. 91/1998 Sb., došlo k další změně předmětného ustanovení, kdy byl onen „zájem společnosti“ nahrazen mnohem vhodnějším „zájmem dítěte“.

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 293

⁸⁸ Tamtéž, str. 294-295

Je třeba poznamenat, že v oblasti popěrného práva nejvyššího státního zástupce se v poslední době udály značné změny. Před novelou⁸⁹ zákona o rodině stanovil tento ve svém ust. § 62 odst. 1, že uplynula-li lhůta určení pro popření otcovství jedním z rodičů, může nejvyšší státní zástupce, vyžaduje-li to zájem dítěte, podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti. Popřít lze tímto způsobem otcovství určené první nebo druhou právní domněnkou.

V praxi však bylo uvedené ustanovení velmi kritizováno, jelikož nejvyšší státní zástupce často podněty po prošetření odložil, na místo toho, aby byla podána příslušná žaloba. Osoby, které tyto podněty podávaly a s obdrženým vyrozuměním od Nejvyššího státního zastupitelství nebyly spokojeny, se následně často obracely na Ústavní soud. V této souvislosti Ústavní soud konstatoval, že „nelze opominout skutečnost, že na podání žaloby nejvyšším státním zástupcem není právní nárok a je jen na jeho uvážení, zda k takovému podání přistoupí. Případný podnět manžela matky k podání této žaloby nepředstavuje návrh na zahájení řízení, o němž by muselo být rozhodnuto a jež by zároveň bylo přezkoumatelné co do uvážení nejvyššího státního zástupce... je jen na nejvyšším státním zástupci, aby za účelem využití svého oprávnění posoudil otázku zájmu dítěte a jeho případnou shodu se zájmem právního otce v konkrétní věci, přičemž jeho uvážení není přezkoumatelné soudem... V současné době umožňuje § 62 zákona o rodině podat návrh na popření otcovství bez ohledu na běh času pouze nejvyššímu státnímu zástupci, avšak pouze s ohledem na zájem dítěte... tento návrh však nelze považovat za dostatečný prostředek ochrany práv ve smyslu čl. 36 Listiny a je otázkou, jaké má v právním řádu demokratického právního státu opodstatnění...“⁹⁰

K uvedenému zmiňuji, že v novém občanském zákoníku se již s takovým oprávněním nejvyššího státního zástupce nepočítá, podrobněji níže.

Zákonem č. 84/2012 Sb. byla provedena změna ustanovení § 62 odst. 1, které nyní zní: „Vyžaduje-li to zájem dítěte, podá nejvyšší státní zástupce návrh na popření otcovství...“ Dnes tedy nejvyšší státní zástupce za splnění daných podmínek návrh podá oproti původnímu znění ustanovení, dle kterého, jej podat pouze mohl. Z důvodové zprávy příslušného zákona⁹¹ vyplývá, že „je dlouhodobě kritizována role Nejvyššího

⁸⁹ novela provedená zákonem č. 84/2012 Sb.

⁹⁰ Srov. nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

⁹¹ zákon č. 84/2012 Sb.

státního zastupitelství při podávání žalob na popření otcovství... nebyl podán návrh na popření otcovství v případech, kdy Nejvyšší státní zastupitelství disponovalo výsledkem kvalifikovaného testu DNA s odůvodněním, že to není v zájmu dítěte. Diskreční pravomoc Nejvyššího státního zastupitelství je stanovena příliš široce, což je u orgánu veřejné obžaloby neodůvodněné... Neprolamování popěrné lhůty... vede k odpírání práva znát své biologické rodiče. Rovněž otcové jsou povinni plnit své povinnosti (např. platit výživné) na dítě, se kterým nejsou biologicky spřízněni. To vede k deformaci vztahů...⁹². Nově pak bylo do zákona o rodině zařazeno ustanovení⁹³ na základě kterého je-li vzhledem ke všem okolnostem zřejmé, že muž považovaný za otce dítěte otcem není a uplynula-li lhůta stanovená pro popření otcovství některému z rodičů, podá nejvyšší státní zástupce návrh na popření otcovství, ledaže zájem dítěte výjimečně vyžaduje, aby k popření otcovství nedošlo. Výjimečně tedy nejvyšší státní zástupce návrh nepodá, a to v případech, kdy se mezi matrikovým otcem a dítětem vyvinulo velmi silné emocionální pouto, přičemž určení otcovství jiného muže by mohlo mít na dítě s ohledem na již vzniklý citový vztah silně negativní psychologický dopad. Na uvedeném je tak možné doložit, že ne vždy je zájmem dítěte mít právní pouto ke stejnému muži jako pouto biologické. „Zájem dítěte na popření otcovství nelze dovést, jestliže by změna statusových poměrů dítěte v otázce otcovství znamenala pro dítě zhoršení jeho poměrů...“⁹⁴ Současně „není důvod, aby postavení otce, který přijme dítě matky, ačkoli je mu známo, že dítě nemohl zplodit, bylo méně právně stabilní než postavení rodiče osvojitele v případě nezrušitelného osvojení.“⁹⁵ Naproti tomu zájem dítěte na popření otcovství lze jistě dovést v situaci, kdy „dítě vychovává a živí jeho přirozený otec a formální právní vztah otcovství muže, který dítě nezplodil, je pro dítě překážkou pro právní spojení s biologickým otcem.“⁹⁶ Jako příklad je možné uvést narození dítěte za trvání manželství matky, která ale již žije s jiným mužem, s nímž také počala dítě, jež spolu vychovávají.

⁹² důvodová zpráva k zákonu č. 84/2012 Sb., dostupná z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=480&CT1=0>

⁹³ ust. § 62 odst. 2 ZoR

⁹⁴ MEGELOVÁ, Jana. K zákonné podmínce použití ust. § 62 zákona o rodině – zájmu dítěte na popření otcovství. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 6.

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Tamtéž

Nejvyšší státní zástupce vždy popírá otcovství vůči otci, matce i dítěti a není-li některý z nich naživu, vůči ostatním, není-li naživu žádný z nich, pak vůči opatrovníkovi ustanovenému soudem, to vše dle ust. § 62 odst. 3 zákona o rodině.

Popěrné právo nejvyššího státního zástupce je také uvedeno v ustanovení⁹⁷, kterým chtěl zákonodárce zabránit zejména obchodu s dětmi a tak za předpokladu, že otcovství vzešlo ze souhlasného prohlášení rodičů, otcem dítěte byl určen muž, jenž otcem dítěte být nemůže a vyžaduje-li to zřejmý zájem dítěte s ohledem na základní lidská práva, může nejvyšší státní zástupce podat návrh na popření otcovství ještě před uplynutím lhůty stanovené pro popření otcovství rodičům dítěte.

5.2. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Možnost popřít otcovství založené právní domněnkou bude zachována také v novém občanském zákoníku, přičemž konkrétní právní úprava se bude velmi podobat té stávající. Popírání otcovství je v novém občanském zákoníku upraveno v ust. § 785 a násl. Níže si dovoluji zmínit některé změny, ke kterým nabytím účinnosti nového občanského zákoníku v této oblasti dojde.

Jak již bylo zmíněno výše, manžel bude moci popřít otcovství k dítěti v subjektivní lhůtě šesti měsíců, jež počne běžet ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte. Podle dikce zákona o rodině, konkrétně pak ust. § 57 odst. 1, může manžel popřít otcovství do šesti měsíců ode dne, kdy mu vzniknou důvodné pochybnosti o tom, že je otcem dítěte. Jistě stojí za pozornost, že došlo k formulační změně, která dle mého názoru znamená následující. Podle zákona o rodině je třeba k tomu, aby počala běžet předmětná lhůta, vznik důvodných pochybností na straně manžela matky. Oproti tomu dle nového občanského zákoníku počne lhůta běžet ode dne, kdy se manžel matky dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost. Z uvedeného vyplývá, že dle nového občanského zákoníku bude možné prokázat počátek běhu lhůty snadněji, jelikož tento je založen na v podstatě objektivní skutečnosti, kdy se manžel matky např. dozví o

⁹⁷ ust. § 62a ZoR

tom, že dítě má jinou krevní skupinu než on i jeho žena, nebo se např. doslechne, že jeho žena udržovala intimní styk v době početí dítěte ještě s jiným mužem a takové tvrzení bude možné podložit svědeckou výpovědí dotyčné osoby. Dle zákona o rodině naopak bylo nutné, aby manželovi matky dítěte vznikly důvodné pochybnosti, což je dle mého názoru skutečnost obtížněji prokazatelná. Znění zákona o rodině tak nahrává manželovi matky, který může tvrdit, že důvodné pochybnosti mu vznikly mnohem později, než se tomu tak stalo ve skutečnosti a lhůta mu může být zachována. S uvedenou novou formulací mi nezbývá než souhlasit, protože se domnívám, že představuje zpřesnění v liteře zákona.

Dle ust. § 785 odst. 2 nového občanského zákoníku byla-li svéprávnost manžela před uplynutím šestileté popěrné lhůty omezena tak, že sám nemůže popřít otcovství, může je popřít jeho opatrovník, kterého pro tento účel jmenuje soud. Opatrovník má právo popřít otcovství ve lhůtě šesti měsíců od svého jmenování soudem. Ve vztahu k současně účinnému znění zákona o rodině se opět jedná o drobnou změnu. Dle zákona o rodině totiž může opatrovník za předpokladu, že manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům, popřít otcovství do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví o narození dítěte, což je subjektivní lhůta, která do nového občanského zákoníku nebyla převzata, a nebo, věděli-li o jeho narození již dříve, do šesti měsíců po svém ustanovení. Poukazuji tu na dle mého nepřesnou formulaci zákona o rodině, jelikož podle mého mínění by měl být počátek lhůty vymezen spíše slovy „ode dne, kdy byl ustanoven“ namísto méně vhodného „po svém ustanovení“. Není tak dle mého stanoviska stanoven zcela přesně počátek běhu lhůty, která je však lhůtou velmi významnou.

Také v souvislosti s popíráním otcovství je třeba zmínit změnu týkající se již shora uvedeného snížení počtu dnů ze sto osmdesáti na sto šedesát (do narození dítěte) v ustanoveních, kterých se to týká.

Podle nového občanského zákoníku, tedy ust. § 787, nelze popřít otcovství k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým a třístým dnem od umělého oplodnění provedeného se souhlasem manžela matky, nebo se souhlasem jiného muže, když matka není vdaná. Nově se tak setkáváme s tím, že také otcovství muže, jenž není manželem matky, ale dal k umělému oplodnění souhlas, nelze za daných okolností popřít. Naproti tomu v zákonu o rodině byla díkce ust. § 58 odst. 2 taková, že se ustanovení vztahovalo pouze na manžela matky. Pro úplnost zmiňuji, že oproti pojmu „umělé oplodňování“

používanému zákonem o rodině a vyvolávajícím pocit, že se jednalo o opakovanou činnost, je v novém občanském zákoníku použito slov „umělé oplodnění“, které naopak vyvolává dojem jednorázového výkonu. Dále je předmětné ustanovení obohaceno oproti zákonu o rodině větou, jež sděluje, že otcovství za shora uvedených podmínek nelze k dítěti popřít bez ohledu na to, jaké genetické látky bylo použito. „Je doplněno řešením dosud ne zcela jasné otázky, zda ustanovení se vztahuje i na situace, kdy je použita gameta jiného muže než toho, který dal k umělému oplodnění souhlas, ať jím byl manžel matky dítěte, nebo jiný muž, resp. také situace, kdy je užito ova jiné ženy.“⁹⁸ Stejně jako v aktuálně účinné právní úpravě je i v novém občanském zákoníku ustanoveno, že zmiňovaná nemožnost popřít otcovství neplatí, pokud matka dítěte otěhotněla jinak. V tomto případě mi naopak přijde přílehavější textace zákona o rodině, který přesně uvádí, že otcovství lze popřít, jestliže by se prokázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak.⁹⁹

Zcela novou právní situaci zakládá ust. § 792 a § 793 nového občanského zákoníku, na základě nichž v novém kodexu občanského práva absentuje participace nejvyššího státního zástupce na popírání otcovství, když je stanoveno, že pokud je návrh na popření otcovství podán po uplynutí popěrné lhůty, může soud rozhodnout, že zmeškání lhůty promíjí, pokud to zájem dítěte a veřejný pořádek vyžadují¹⁰⁰. Uvedené „představuje zásadní změnu dosavadního přístupu k popírání otcovství po té, kdy uplynula lhůta pro popření otcovství některému z rodičů. Vzhledem k tomu, že se jedná o statusovou věc, osnova nového občanského zákoníku upouští od ingerence nejvyššího státního zástupce a napříště bude v této věci rozhodovat soud. Ten nejprve posoudí všechny okolnosti rozhodné pro přípuštění návrhu na popření otcovství po uplynutí lhůty a v případě jeho přípuštění rozhodne o zachování či popření otcovství v soudním řízení s ohledem na zájem dítěte a veřejný pořádek.“¹⁰¹

Vynětí oprávnění nejvyššího státního zástupce z této oblasti je dle mého názoru zcela správné, jelikož neshledávám, že právě nejvyšší státní zástupce, jehož středem

⁹⁸ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 344

⁹⁹ ust. § 58 odst. 2 ZoR

¹⁰⁰ ust. § 792 NOZ

¹⁰¹ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 345

zájmu jsou věci trestněprávní, by měl participovat na popírání otcovství. Připomínám, že prokuratura získala svá oprávnění v rámci věcí civilních v dobách ryze socialistických, „a to přijetím nového občanského soudního řádu v padesátých letech minulého století v rámci tzv. právnické dvouletky. Obecný zájem, resp. zájem společnosti byl tímto pramenem i dalšími normami zcela upřednostňován před zájmem jednotlivce, člověka, dítěte.“¹⁰² Také se domnívám, že nová právní úprava je správná, jelikož dle zákona o rodině se nejprve nejvyšší státní zástupce musí seznámit s věcí, vyhodnotit ji, a následně to samé musí učinit soud. Určitě vhodnější by bylo, což reflektuje také nový občanský zákoník, svěřit hodnocení věci jednomu státnímu orgánu.

Ustanovení § 793 nového občanského zákoníku pak upravuje situace, kdy může soud zahájit řízení o popření otcovství bez návrhu, tedy ex offo, podobně, jako je tomu v zákonu o rodině.¹⁰³ Novinkou je ale ustanovení díky kterému může soud současně pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti. „Vzhledem k funkční nedostatečnosti dosavadní právní úpravy, kdy se vyžaduje složité dokazování, přičemž je zde vážné nebezpečí uplynutí relativně krátké lhůty, ... toto ustanovení ... by snad mohlo, zejména tehdy, bude-li zahájení řízení následováno systací výkonu rodičovských povinností a práv, řešit nevlídnou situaci hrozící dítěti.“¹⁰⁴

Za promarněnou příležitost bohužel s ohledem na práva dítěte zakotvená v Úmluvě o právech dítěte považuji nezařazení popěrného práva samotného dítěte ani do nového kodexu občanského práva. Jelikož čl. 7 předmětné Úmluvy stanovuje právo dítěte znát svůj původ, domnívám se, že takovému právu odpovídá nejen právo žalovat na určení otcovství¹⁰⁵, ale rovněž právo vyvolat řízení na popření otcovství. Ustanovení, které by popěrné právo dítěte upravovalo, bylo zařazeno do návrhu nového občanského zákoníku, avšak v jeho současné podobě, jež má nabýt účinnosti v roce 2014, již chybí.

¹⁰² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 5.

¹⁰³ ust. § 62a ZoR

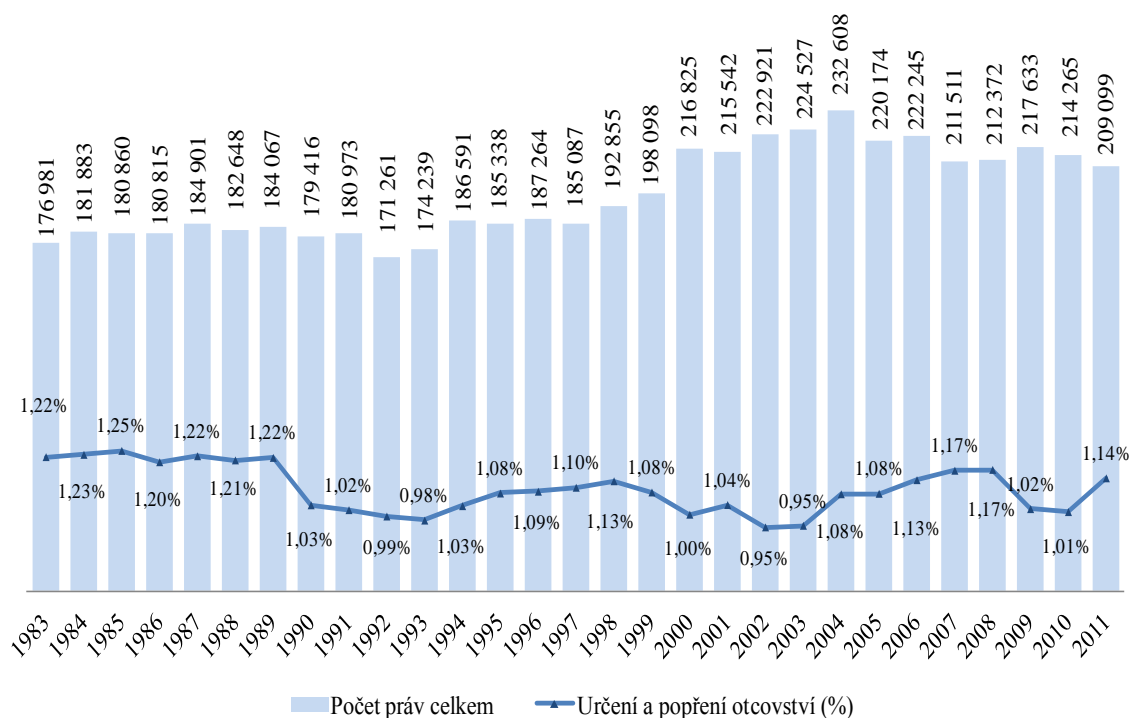
¹⁰⁴ ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 345

¹⁰⁵ ust. § 54 odst. 1 ZoR

6. PATERNITNÍ SPORY

Paternitními spory nazýváme jednak spory o určení otcovství, které přicházejí na řadu ve chvílích, kdy otcovství k dítěti nebylo určeno první ani druhou domněnkou otcovství, jednak také v případech, bylo-li otcovství určeno dle první nebo druhé právní domněnky, avšak matka případně právní otec chtějí otcovství vyvrátit. Jelikož „v konkrétním případě se takto upravené otcovství (podle první nebo druhé domněnky) jako rodinněprávní vztah nemusí shodovat s biologickým otcovstvím, dává zákon o rodině oběma rodičům oprávnění popřít otcovství vlastní žalobou podanou u soudu v zákonné lhůtě“¹⁰⁶. Na grafu níže můžeme vidět, jakým procentem jsou paternitní spory zastoupeny v rámci soudní agendy, v níž jsou rozhodovány civilní věci týkající se nezletilých. Celkově je z grafu zřetelné, že objem nápadu se zvyšuje, nicméně v rámci dané agendy se jedná o poměrně stálou hodnotu pohybující se jen mírně okolo 1%.

Graf 4: paternitní spory v letech 1983 - 2011

¹⁰⁶ MEGELOVÁ, Jana. K zákonné podmínce použití ust. § 62 zákona o rodině – zájmu dítěte na popření otcovství. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 6.

Žaloby, které budou za takových okolností podávány, budou žalobami statusovými¹⁰⁷ a je možné je jako podání odpovídající podmínkám ust. § 42 občanského soudního řádu učinit ústně do protokolu u kteréhokoli okresního soudu.

Aktivní věcná legitimace svědčí ve sporech o určení otcovství samostatně matce, dítěti, a muži, jenž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Z uvedeného vyplývá, že je možné, aby dítě nebylo účastníkem řízení, jelikož účastenství je zde pojímáno formálně, nikoli materiálně a účastníky jsou tak pouze ti, kdo jsou takto označeni, nikoli ti, o jejichž právech a povinnostech se rozhoduje. Uvažujeme-li případ, kdy žalobu podá matka dítěte, nebude dítě účastníkem řízení, i když se o jeho právech v řízení rozhoduje, bude však, pokud je nezletilé, účastníkem řízení o výchově a výživě, které je vždy s řízením o určení otcovství spojeno¹⁰⁸. Dítě je oprávněno do řízení vstoupit jako tzv. vedlejší intervenient. Podá-li žalobu muž, jenž o sobě tvrdí, že je otcem, jsou podle stávající praxe žalovanými matka i dítě a tito mají postavení nerozlučných společníků dle ust. § 91 odst. 2 občanského soudního řádu, jaké by mělo dopady, pokud by dítě stálo názorově spíše na straně potenciálního otce, zákon neřeší. „V řízení o určení otcovství se může vyskytnout také druh společenství účastníků, který je v procesním právu poměrně výjimečný, a to tzv. dobrovolné nerozlučné společenství. Nerozlučná společenství účastníků, která již jsou sama o sobě jevem velmi zřídka, mají většinou povahu společenství nucených, tj. nejen, že se jedná o taková práva a povinnosti, že se rozhodnutí musí vztahovat na všechny společníky, ale současně platí, že neúčastní-li se řízení byť jeden ze společníků, bude žaloba pro nedostatek věcné legitimace zamítnuta. Žalují-li však o určení otcovství matka s dítětem, mají nepochybně postavení nerozlučných společníků (výrok musí vyznít pro oba stejně), aktivní věcná legitimace však svědčí i každému z nich zvlášť, zákon je tedy do společenství na rozdíl od ostatních případů nerozlučného společenství nenutí.“¹⁰⁹ V případě posledním, tedy pokud podá žalobu dítě, jež je standardně zastoupeno kolizním opatrovníkem, může do řízení matka vstoupit jako tzv. vedlejší intervenient.

K žalobě o popření otcovství jsou aktivně legitimováni již jen matrikový otec a matka dítěte, dítě samotné nikoli. Domnívám se, že taková právní úprava není vhodná a

¹⁰⁷ ust. § 80 písm. a) OSŘ

¹⁰⁸ ust. § 113 OSŘ

¹⁰⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta et al. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010, str. 104-105

dle mého názoru by také dítě mělo mít právo, např. po dosažení zletilosti, domáhat se popření otcovství, což bylo také stanoveno v jednom ze starších návrhů nového občanského zákoníku, bohužel se ale od takové úpravy upustilo a tuto skutečnost vidím jako nešťastnou.

Podá-li žalobu na popření otcovství otec, pasivně legitimováni jsou matka i dítě, kteří jsou povinně žalováni společně a jedná se tak o nucené nerozlučné společenství dotyčných. Rovněž pokud žaluje matka, pak povinně proti otcovi a dítěti, přičemž jsou i tito svázáni nuceným nerozlučným společenstvím. Jak vidíme z uvedeného, dítě je v řízeních o popření otcovství účastníkem vždy, a to na rozdíl od řízeních o určení otcovství, jak bylo shora uvedeno. Nebudu zde nyní pojednávat o oprávnění nejvyššího státního zástupce, které je rozebráno v jiné kapitole této práce.

Výjimkou paternitních sporů je ustanovení § 55 zákona o rodině, které umožňuje, aby, není-li domnělý otec naživu, byl žalován opatrovník, kterého soud ustanovil a obdobně zemře-li žalovaný muž až po zahájení řízení, pokračuje soud v řízení proti opatrovníkovi, jehož soud ustanoví.¹¹⁰ Zemře-li v průběhu řízení navrhovatel, může v řízení pokračovat druhý k řízení oprávněný a do šesti měsíců po smrti dítěte mohou podat návrh na určení otcovství též potomci navrhovatele, prokáží-li právní zájem dle ust. § 56 odst. 1 zákona o rodině. V souvislosti s uvedeným je třeba podotknout, že se v literatuře setkáváme s protichůdnými názory ohledně otázky, zda musejí potomci navrhovatele za zmíněných okolností podat znovu žalobu na určení otcovství, ve které současně svůj právní zájem prokáží, či nikoli. Konečně zemře-li v průběhu řízení muž, který o sobě tvrdil, že je otcem dítěte, bude soud v řízení pokračovat pouze za předpokladu, že vůli pokračovat vyjádří matka nebo dítě.¹¹¹

V rámci dokazování se v paternitních sporech uplatní zásada vyšetřovací dle ust. § 120 odst. 2 občanského soudního řádu, přičemž věc bude po provedeném dokazování, kterým musí být soudem spolehlivě zjištěn skutkový stav a jež bude pravděpodobně probíhat zejména prostřednictvím výslechů a znaleckých posudků, ukončena rozsudkem ve věci, jenž má konstitutivní charakter.

¹¹⁰ ust. § 56 odst. 2 ZoR

¹¹¹ ust. § 56 odst. 3 ZoR

6.1. ZNALECKÉ POSUDKY

Důkazními prostředky používanými v paternitních sporech zejména, jsou znalecké posudky, a to z oborů hematologie, genetiky, gynekologie (zda se dítě nenarodilo předčasně, nebo opožděně) a sexuologie (zda je muž schopen zplodit dítě). „Všechny způsoby určování příbuznosti osob pro soudní praxi jsou založeny na zkoumání polymorfismů, tj. takových dědičných znaků, které se v dané populaci vyskytují ve více odlišných formách, s tím, že neuvažujeme vzácné varianty. Podle způsobů dědičnosti se tyto znaky dělí na dva základní typy: monogenně podmíněné a polygenně podmíněné. Znalecké dokazování je s ohledem na daný základní typ zkoumaných polymorfismů založeno na analýze podobnosti a nebo na genetické analýze znaků matky, dítěte a domnělého otce.“¹¹² Paternitní expertiza, jež je založena na monogenních polymorfismech pak má tři stadia. Nejprve přijde na řadu pokus vyloučit otcovství daného muže. V případě, že však jeho otcovství na základě provedeného testování vyloučeno nebude, bude následně přistoupeno k druhému stadiu expertizy, kdy bude znalcem zkoumána pravděpodobnost jeho otcovství k danému dítěti. Případně je ještě možné uskutečnit třetí stadium expertizy, jež spočívá v pozitivním určení otcovství muže. Jak je již všeobecně známo, nejspolehlivějším zdrojem genetických znaků člověka je kyselina deoxyribonukleová, zkráceně DNA, z níž je právě možné dosáhnout pozitivního určení otcovství muže.

K testování DNA je možné použít různé vzorky, přičemž „pro určování otcovství nejsou výjimkou vytržené vlasy, zaschlé stopy spermatu apod.“¹¹³ Testem DNA lze určit otcovství také k doposud nenarozenému dítěti, u kterého je však odběr vzorku složitější a příliš se nedoporučuje, jako metoda budoucnosti se v takovém případě jeví odběr krve matky, v níž lze dle odborné literatury ještě cca 30 hodin po odběru nalézt rozpadající se buňky dítěte. Proces odběru vzorků DNA za účelem zjištění příbuznosti osob v rámci paternitních sporů, resp. sporů o určení, popř. popření rodičovství, je „prováděn dle přísných znaleckých pravidel – současně je zhotovena fotografie testované osoby, její otisky prstů a kopie osobních dokladů. Vzorky jsou

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony, str. 268

¹¹³ http://dnatest.cz/cz/10_casto_kladene_dotazy_o_genetickych_testech/cz_faqs.asp

v takovém případě označovány v dozoru svědka, aby byla závěrečná zpráva následně použitelná jako spolehlivý soudní důkaz.¹¹⁴

7. ZÁVĚR

„Rodina má pro vývoj lidského rodu nezastupitelný, historicky určený význam... Tvoří první lidskou formu sdružování.“ Za základ společnosti je považována rodina, jeden ze základů rodiny je pak rodičovství.

V diplomové práci jsem se pokusila shrnout problematiku rodičovství, a to konkrétně jeho určování, shrnout dosavadní právní úpravu v této oblasti a nastínit právní úpravu novou, představovanou novým občanským zákoníkem. Tento nový občanskoprávní kodex jsem pak pojala zejména komparativně, ve srovnání se stávající právní úpravou, přičemž jsem dospěla k závěru, že obsahuje formulačně přesnější ustanovení, nicméně po materiální stránce věci nedoznalo určování rodičovství zásadních změn.

Mateřství je dnes stále ještě účinným ZoR a stejně tak i novým občanským zákoníkem určováno porodem, otcovství pak v obou právních úpravách třemi vyvratitelnými právními domněnkami, které jsou známé již velmi dlouho.

Ačkoli byla nová právní úprava vyhlášena s očekáváním, že by snad mohla více reflektovat reálné dění ve společnosti, v některých ohledech se tomu tak nestalo. Nový občanský zákoník například neupravuje náhradní mateřství, je však třeba říci, že se o něm alespoň již zmiňuje, bohužel však zcela okrajově. Dle mého názoru by přitom tomuto tématu měl být dán v právní úpravě prostor, jelikož jej shledávám velmi aktuálním. Zákonodárce tak promarnil svou šanci nastavit v rámci náhradního mateřství jasná pravidla. Rovněž si myslím, že měla být novým občanským zákoníkem napravena absence popěrného práva dítěte v právní úpravě, k čemuž nicméně také nedošlo. Za krok vpřed v souvislosti s popíráním otcovství však považuji skutečnost, že nejvyššímu státnímu zástupci je novým občanským zákoníkem odejmuto právo podat návrh k popření otcovství směřující. Nově již bude otázka popření otcovství, kromě rodičů

¹¹⁴ http://dnatest.cz/cz/10_casto_kladene_dotazy_o_genetickych_testech/cz_faqa.asp

dítěte, svěřena pouze soudům, což je dle mého stanoviska zcela odpovídající. Další pozitivum spatřuji například v prodloužení objektivní lhůty, v rámci níž svědčí právo popřít otcovství manželovi matky dítěte, lhůta je novým občanským zákoníkem prodloužena na dvojnásobek, na místo původních tří let stanovuje roků šest.

Závěrem dodávám, že oblast určování rodičovství není v právu oblastí, jež by se prudce vyvíjela. Zůstává faktem, že určování mateřství i určování otcovství, tak, jak je nastaveno dnes, je v zásadě funkční a jak je známo, co funguje, není třeba měnit, avšak domnívám se, že přesto jsou tu témata, která právo doposud neupravuje a dle mého názoru by upravovat mělo. Jsem totiž stále ještě přesvědčena o tom, že právo by mělo být odrazem společnosti.

8. SEZNAMY

8.1. SEZNAM ZKRATEK

ABGB	Všeobecný občanský zákoník vyhlášený císařským patentem ze dne 1.června 1811, č. 946 Sb. z. s.
DNA	Deoxyribonukleová kyselina
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Listina	Listina základních práv a svobod
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
NOZ	zákon č. 89/2012, občanský zákoník
NS	Nejvyšší soud České republiky
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Úmluva	Úmluva o právech dítěte
ÚS	Ústavní soud České republiky
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZdrS	zákon č. 372/2011, o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů

8.2. SEZNAM LITERATURY A JUDIKATURY

Právní předpisy

Všeobecný občanský zákoník vyhlášený císařským patentem ze dne 1.června 1811, č. 946 Sb. z. s.

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR

zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
vyhláška Ministerstva vnitra č. 207/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů
zákon ČNR č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky
sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod
sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s., o Úmluvě o lidských právech a biomedicině

Použitá literatura

ELIÁŠ, Karel; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001. ISBN 80-7201-303-0.

ELIÁŠ, Karel et al. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

FRINTA, Ondřej. *Asistovaná reprodukce – nová právní úprava*. Právní fórum. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 4

GREGOROVÁ, Zdeňka; KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. *Nesezdané soužití v právním řádu České republiky*. Právní rozhledy. Praha: Wolters Kluwer ČR, 1998, č. 5.

HOLUB, Milan et al. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2011, 456 p. ISBN 978-808-7212-967.

HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-807-4000-614.

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeněk. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006c1998. ISBN 80-723-9192-5.

KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. 2., dopl. a přeprac. vyd., V nakl. Beck 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0082-5.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 5.

MAYEROVÁ, Zuzana; ŠTOVÍČEK, Jan. *Zákon o rodině s komentářem: zákon č. 94/1963 Sb. : úplné znění vyplývající z pozdějších právních předpisů, zejména ze zákona č. 91/1998 Sb., účinného od 1. srpna 1998*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1998. ISBN 80-859-6384-1.

MEGELOVÁ, Jana. *K zákonné podmínce použití ust. § 62 zákona o rodině – zájmu dítěte na popření otcovství*. *Bulletin advokacie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2007, č. 6.

PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*. Vyd. 1. Praha: Eurounion, 2001. ISBN 80-731-7002-7.

PLECITÝ, Vladimír. *Zákon o rodině: komentář, judikatura, prováděcí předpisy, souvisící předpisy : stav k 1.10.2007*. Praha: EUROUNION, 2007. ISBN 978-807-3170-639.

RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9182-2.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Editor Jiří Spáčil. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právní díla. ISBN 978-807-3576-165.

ŠÍNOVÁ, Renáta et al. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-808-7212-509.

Judikatura

Ústavní soud České republiky, Nález Pl. ÚS 15/09

Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 5 Cz 97/80

Nejvyšší soud České republiky, Stanovisko Cpj 139/83

Nejvyšší soud České republiky, Stanovisko Cpj 41/79

Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 5 Cz 151/67

Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 5 Cz 23/92

Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 5 Cz 81/65

Krajský soud v Ostravě, Rozhodnutí 10 Co 12/66

Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí zveřejněné pod číslem R 4/1969

Internetové prameny

[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A6004C2345/\\$File/000112.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A6004C2345/$File/000112.pdf)

<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/kapitola/0001-06-2006-0400>

<http://www.britishsurrogacycentre.com/legal-issues>

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D002BEE05/\\$File/400811a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/5D002BEE05/$File/400811a1.pdf)

<http://www.babybox.cz>

<http://mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf>

http://www.lidovky.cz/nejsou-pravidla-pro-nahradni-materstvi-vlada-to-chce-zmenit-pqb-/zpravy-domov.aspx?c=A090903_092144_ln_domov_ter

http://www.dnatest.cz/cz/10_casto_kladene_dotazy_o_genetickych_testech/cz_faq.asp

<http://www.concourt.cz/clanek/GetFile?id=4094>

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

<http://www.nsoud.cz/>

<http://www.iustin.cz/files/obczak11.pdf>

Důvodová zpráva k zákonu č. 84/2012 Sb., dostupná z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=480&CT1=0>

Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2004 Sb., dostupná z :

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=414&ct1=0>

Důvodová zpráva k zákonu č. 373/2011 Sb., dostupná z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=407&CT1=0>

RESUMÉ

Předmětem této diplomové práce je otázka určování rodičovství, která je dnes v souvislosti s odklonem od tradičních hodnot a zejména tradičního modelu rodiny problematikou stále aktuálnější. Práce je zaměřena nejen na určení otcovství, ale také na určení mateřství, jež je zmiňováno zejména s ohledem na umělé oplodňování a náhradní mateřství. Důraz je kladen jednak na aktuálně účinnou právní úpravu věci, a jednak na právní úpravu představovanou zákonem č. 89/2012 Sb., jenž vstoupí v účinnost dne 1. ledna 2014. Diplomová práce je členěna do osmi kapitol.

Úvod pojednává o možných odlišných pohledech na pojem rodičovství a o aktuálnosti problematiky určování rodičovství zejména v souvislosti se zvyšujícím se počtem dětí rodícím se mimo manželství.

Následující kapitola je věnována právní úpravě určování rodičovství, a to pohledem do historie se zaměřením na právo římské a obecný zákoník občanský, dále popisuje aktuálně platnou a účinnou právní úpravu a stručně se dotýká nového občanského zákoníku, přičemž tento je podrobněji zmíněn v každé z příslušných kapitol.

Třetí kapitola se zabývá určováním mateřství, přičemž jsou zde rozebrány otázky týkající se umělého oplodňování, tedy i náhradního mateřství, dále pak anonymní porody a utajené porody, kterým je věnována pozornost jakožto poměrně novým tématům. Kapitola se zabývá také babyboxy.

Další kapitoly popisují určování otcovství, v rámci kterých je vždy provedena komparace příslušných ustanovení zákona o rodině a nového občanského zákoníku, a dále např. umělé oplodňování ve spojení s otcovstvím.

Kapitola sedmá obsahuje závěr práce, který je shrnutím problematiky určování rodičovství s důrazem na právní úpravu obsaženou v novém občanském zákoníku.

Poslední dvě kapitoly diplomové práce pak obsahují seznam použitých zkratk, literatury a judikatury.

SUMMARY

The thesis deals with parentage determination. At present, this issue is becoming more and more topical due to current diversion from traditional values, the traditional model of family in particular. The thesis concerns not only with the determination of paternity, but also with maternity determination, which is mentioned with regard to assisted reproduction and surrogacy. Emphasis is placed on both, current legislation and the new Civil Code coming into effect on 1 January 2014. The thesis is divided into eight chapters.

The introduction discusses possible views on the concept of parenthood. Furthermore, it introduces the issue of parentage determination, especially in connection with the increasing number of children born outside marriage.

The following chapter is devoted to legislative regulation of parentage determination itself. Firstly, it elaborates the history of such regulations with focus on Roman law and the Austrian Civil Code. Subsequently, it describes the current legislation and briefly comments on the new Civil Code, which is further discussed in the corresponding chapters.

The third chapter examines the determination of maternity. Included are the issues of assisted reproduction and surrogacy, as well as anonymous and concealed births, which have become an important topic rather recently. The third chapter deals with babyboxes as well.

Next chapters describe the determination of paternity. They compare relevant provisions of the Act No. 94/1963 Coll. on Family, as amended, and the new Civil Code, and further look for example at the assisted reproduction in connection with paternity.

Chapter seven summarizes the parentage determination issue, focusing on legal regulation included in the new Civil Code.

Two final chapters contain lists of abbreviations, bibliography and judgments.

Anglický název práce:

Determination of paternity

Klíčová slova:

Rodičovství, Určování otcovství, Určování mateřství, Náhradní mateřství, Porod

Key words:

Parentage, Determination of paternity, Determination of maternity, Surrogacy, Birth